

CEZA MUHALEMESİNDE MADDİ ANLAMDA KESİN HÜKMÜN OLUMSUZ ETKİSİ VE UNSURLARI^(*)

Arş. Gör. Selen EVİRGEN^(**)

Öz

Kesin hüküm ile, hükme karşı başvurulabilecek bir olağan kanun yolunun kalmaması neticesinde uyuşmazlıkların sonsuza dek sürmesinin engellenmesi ve hükme kanunî gerçeklik niteliği tanınarak kararın yeniden tartışılmasının önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, kesin hükmün, şekli anlamda ve maddi anlamda kesin hüküm olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmesi gerekmektedir. Hükmün maddi anlamda kesinleşmesi ile taraflar ve diğer mahkemeler kanunî gerçeklik vasfıyla bağlı olacaklarından aynı fail ve aynı fiile dayanan maddi vakıa başka bir uyuşmazlığın konusu yapılamayacaktır. Bir kişinin aynı fiilinden dolayı yalnızca bir kez yargılanabileceği ve bu kişi hakkında aynı fiilden dolayı birden fazla hüküm verilemeyeceğini ifade eden *non bis in idem* ilkesi, maddi anlamda kesin hükmün temeli olup ceza muhakemesinin en önemli ilkelerinden biridir. İlkenin fiil ve failin aynılığı olmak üzere iki unsuru bulunmaktadır. Bu unsurlar öğretide ve uluslararası hukukta farklı yaklaşımlarla incelenmiştir. Maddi anlamda kesin hükmün olumsuz etkisinin sınırlarını çizebilmek için bu unsurların irdelenmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler

Kesin Hüküm, Non Bis In Idem, Aynı Kişi, Aynı Fiil, Res Iudicata.

(*) Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 14.12.2022 - Kabul Edildiği Tarih: 11.05.2023.

Atıf Şekli: Selen Evirgen, "Ceza Muhakemesinde Maddi Anlamda Kesin Hükümün Olumsuz Etkisi ve Unsurları", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XIII, S. 1, 2023, s. 171-218.

DOI: 10.52273/sduhfd..1218752.

Bu çalışma, yazarın Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Mustafa Özen danışmanlığında hazırlanan "Ceza Muhakemesinde Kesin Hüküm" başlıklı doktora tezinden derlenerek hazırlanmıştır.

(**) Kırıkkale Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Ana Bilim Dalı, Kırıkkale, Türkiye.

E-posta: s.evirgen@kku.edu.tr.

Orcid: <http://orcid.org/0000-0003-0691-0710>.

THE NEGATIVE EFFECT OF FINAL JUDGMENT IN THE MATERIAL SENSE IN CRIMINAL PROCEDURE AND ITS ELEMENTS

Abstract

With final judgment, it is aimed to prevent the continuation of disputes indefinitely as a result of the absence of an ordinary legal remedy that can be applied against the judgment and to prevent the re-discussion of the decision by giving the judgment the quality of legal reality. In this context, the final judgment should be analyzed by dividing the final judgment into two as final judgment in the formal sense and final judgment in the material sense. With the finalization of the judgment in the material sense, the parties and other courts will be bound by the legal reality, and the same perpetrator and the material fact based on the same act cannot be made the subject of another dispute. The principle of *non bis in idem*, which states that a person can be tried only once for the same act and that a person cannot be sentenced more than once for the same act, is the basis of final judgment in the material sense and is one of the most important principles of criminal procedure. The principle has two elements: the sameness of the act and the sameness of the perpetrator. These elements have been analyzed with different approaches in the doctrine and international law. In order to draw the boundaries of the negative effect of final judgment in the material sense, these elements should be analyzed.

Keywords

Final Judgment, Non Bis In Idem, Same Person, Same Act, Res Iudicata.

GİRİŞ

Hukuk; toplumsal barışın korunmasını, bireylerin yaşamında düzenin sağlanmasını, çekişmeli durumlara çözüm üretilmesini amaçlasa da kişiler arasında zaman zaman uyuşmazlıklar ortaya çıkabilmektedir. Bu gibi uyuşmazlıkların olduğu durumlarda bireylerin hakları ve hukukî durumlarının belirlenmesi gerekmektedir¹. Ancak bu tespitlerin bir yerde sona ermesi şarttır. Bir uyuşmazlığın sonsuza dek sürmeyip er ya da geç hükümle sonuçlanması ve bu hükme karşı başvurulabilecek hukukî çarelerin belirlenmesi önemlidir. Hukukî çarelere başvurulduktan sonra mahkeme tarafından verilen hükme kanunî gerçeklik niteliğinin tanınması, yani, hükümün kesinleşmesi, toplumda hukukî barışın sağlanması ve sürdürülmesi için gerekli olduğundan kesin hüküm ortaya çıkmıştır².

Uyuşmazlıkların bir noktada sona erdirilmesinin ceza muhakemesinin maddî gerçeğe ulaşma amacına aykırı olduğu ve hükümün doğruluğundan şüphe edildiği her zaman yeniden ele alınabileceği akla gelse bile, hükümün sınırsız olarak incelenmesi, başka bir ifadeyle, kesin hüküm fikrinin reddedilmesi hâlinde de yeniden yapılan yargılamanın daha doğru bir hükme götüreceği çelişkisi her zaman olacaktır³. Ayrıca, maddî gerçeğe ulaşmak da hukukî güvenlik ihtiyacı da adalet idesinin iki amacını oluşturmaktadır ve sonsuza kadar süren bir yargılama faaliyeti bu amaçlar arasında çelişki teşkil edecektir⁴. Bu sebeple, maddî gerçeğe ulaşma amacı ile kesin hüküm arasındaki çatışmadan birinin tercih edilmesi zorunludur ve kesin hükümün tercih edilmesi gerekmektedir⁵.

¹ Hamide Özden Özkaya Ferendeci, *Kesin Hükümün Objektif Sınırları*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 1.

² Sami Selçuk, "Medenî Usul Hukukunda Kesin Hüküm, Şartları-Kesin Hüküm İtirazı", *Adalet Dergisi*, Kasım 1973, S. 11, Y. 64, s. 937; Ramazan Arslan, "Kesin Hüküm İhtiyacı ve Yanılma Gerçeği", *Ankara Barosu Dergisi*, 1998, S. 5-6, s. 722; Özkaya Ferendeci, 2009, s. 1-2; Uğur Ersoy, *Aleyhe Değiştirme (Reformatio in Peius) Yasağı*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2018, s. 123; Yener Ünver - Hakan Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku (3 Cilt)*, 15. bs., Adalet Yayınevi, Ankara, 2019, s. 1779; Ahmet Cahit İyilikli, *Hukuk Yargılamasında Kesin Hüküm*, 2. bs., Yetkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 41; Veli Özer Özbek - Koray Doğan - Pınar Bacaksız, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 15. bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 37.

³ Erdener Yurtcan, *Ceza Yargılamasında Kesin Hüküm*, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul, 1987, s. 6.

⁴ Britta Specht, *Die zwischenstaatliche Geltung des Grundsatzes ne bis in idem*, Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, Barcelona, Hong Kong, London, Mailand, Paris, Singapur, Tokio, 1999, s. 18; Serdar Talas, Ceza Yargılaması Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2004, s. 10.

⁵ Fatih Birtok, "Ceza Muhakemesinde Kısmî Kesinleşme", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Aralık 2020, C. 26, S. 2, s. 573.

Suç işlenmesi ile ortaya çıkmış olan uyuşmazlığın sınırsız bir biçimde yeniden ele alınabilme olasılığı, hükme bağlanmış olan bir konunun yeniden tartışmaya açılması, toplumsal barışa suç olgusunun kendisinden daha büyük zarar verebilecektir⁶.

Uyuşmazlıkların yapılan muhakemenin sonunda çözümlenmesi ve hukuk barışının sağlanması hukuk devleti ilkesinin bir gereğidir⁷. Belirli aşamalardan geçtikten sonra bir kararın kesin hüküm niteliği kazanarak kanunî gerçekliğe sahip olduğu kabul edilmelidir⁸. Verilen kararın, yanlış, hatalı veya eksik olması önemli değildir. Nitekim kararın maddî gerçeğe ya da hukuka aykırı olması hâlinde de karara kanunî gerçeklik niteliği verilecektir; çünkü amaç, daha doğru olan kararı süresiz olarak aramak değil, aynı uyuşmazlığın sürekli olarak mahkeme önüne gelmesini engellemektir⁹. Kesin hükmün kanunî gerçekliğe sahip olmasının sebebi, hem hukukî güvenliğe olan ihtiyaç hem de mahkemelerin birbirleriyle çelişmemesidir¹⁰. Yargı sisteminin kendi iç tutarlılığını sürdürmesi ve böylece güvenilirliğini ve gücünü koruması gerekmektedir. Kesin hüküm sayesinde çelişkili kararların ortaya çıkması engellenmiş olunacaktır¹¹. Hakkın yerine getirilmesi tekeline sahip devletin kişilere etkin bir hukukî himaye sağlaması, aynı uyuşmazlığa ilişkin tek bir yargılama ve bağlayıcı bir karar sunması ile mümkündür¹². Başka bir ifadeyle, kesin hüküm, yalnız ilgili bireyin çıkarlarını değil, aynı zamanda toplumun çıkarlarını da korumaktadır. Aşırı yük altındaki mahkemelerde bir dava açılması bile zorluk teşkil ederken aynı meseleyi konu

⁶ Ahu Karakurt, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Muhakemenin Yenilenmesi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 22.

⁷ Feridun Yenisey - Ayşe Nuhuğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 10. bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 1022.

⁸ Selçuk, "Kesin Hüküm", s. 937; Arslan, "Kesin Hüküm", s. 723.

⁹ Dionysios D. Spinellis, "Die Materielle Rechtskraft des Strafurteils Unter Besonderer Berücksichtigung des Grundsatzes Ne Bis In Idem", *Hohen Juristischen Fakultät der Ludwig-Maximilians-Universität zu München*, (Inaugural-Dissertation), München 1962, s. 1; Kamile Türkoğlu, "İdari Yargılama Usulünde Kesin Hüküm", *Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010, s. 17; iyilikli, 2020, s. 55.

¹⁰ Arslan, "Kesin Hüküm", s. 723; Süha Tanrıver, *Medeni Usul Hukukunda Derdestlik İtirazı*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2007, s. 39; Fethullah Soyubelli, "Ceza Mahkemesi ve Hukuk Mahkemesi Kararlarının Birbirine Etkisi", *Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzincan 2011, s. 14.

¹¹ Selçuk, "Kesin Hüküm", s. 937.

¹² Ersin Erdoğan, *Hakem Kararlarının Kesin Hüküm Etkisi*, 2. bs., Yetkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 81.

alan ikinci bir davaya gerek bulunmamaktadır. Aynı davanın tekrar ele alınması hem kişileri hem de devleti meşgul etmektedir¹³.

Bir yargı kararı kanunda belirtilen usullere uygun bir biçimde verildikten sonra, gerekli kanun yollarından geçerek veya bunlara ilişkin başvuru süreleri sona ererek kesinleştikten sonra değişmez bir nitelik kazanmaktadır¹⁴. Yargı kararlarının bu değiştirilemezliği ve hakkında artık olağan kanun yollarına başvurulamayacağı hususu şeklî anlamda kesin hüküm kavramı ile açıklanırken; maddî anlamda kesinlik, şeklî anlamda kesinleşen hükümlere tanınan gerçeklik vasfını ifade etmektedir¹⁵. Maddî anlamda kesin hüküm ile, toplumda yargı kararlarına olan saygı ve güven artacak, taraflar arasındaki uyuşmazlık son bularak yeniden tartışma meselesi yapılamayacak, çelişkili kararlar engellenmiş olacak ve hukukî düzen ve hukukî istikrar sağlanacaktır.

Maddî anlamda kesin hüküm, hükme tanınan gerçeklik vasfı olarak tanımlandığından, hükümün göstermiş olduğu etkilerin de dikkate alınması gerekmektedir. Bu bağlamda, maddî anlamda kesin hüküm olumlu ve olumsuz etkilerinin olduğu kabul edilmektedir¹⁶. Kesin hüküm olumsuz etkisi, sonraki yargılamanın yapılamamasına neden olan bir etki olup aynı fail hakkında aynı fiili sebebiyle bir daha dava açılmaması ve hüküm verilememesi anlamına gelmek-

¹³ Karakurt, 2009, s. 22; Türkoğlu, “Kesin Hüküm”, s. 17; Burçin Küçükkasap Özkan, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi”, *Çankaya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2019, s. 15.

¹⁴ Özbek - Doğan - Bacaksız, Ceza Muhakemesi, s. 799.

¹⁵ Spinellis, “Die Materielle Rechtskraft”, s. 1; Mustafa Reşit Belgesay, *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi Cilt II*, İÜHF Yayınları, No: 97104, Güven Basımevi, İstanbul, 1939, s. 42; Burhan Gürdoğan, *Medeni Usul Hukukunda Kesin Hüküm İtirazı*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1960, s. 29; Hayri Domaniç, *Hukukta Kazıyye-i Muhkeme ve Nisbi Kuvveti*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1964, s. 4; Yavuz Alangoya - Mehmet Kamil Yıldırım - Nevhis Deren Yıldırım, *Medenî Usûl Hukuku Esasları*, 7. bs., Beta Basım Yayın, İstanbul, 2009, s. 556; Tanrıver, 2007, s. 38; Ahmet Hulusi Akkaş, *Ceza Muhakemesi Bağlamında Yargı Mercileri Kararlarının Birbirleri Üzerindeki Etkisi*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016, s. 70-71.

¹⁶ Spinellis, 1962, s. 17; Henning Radtke, *Zur Systematik des Strafklageverbrauchs verfahrenserledigender Entscheidungen im Strafprozess*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien, 1994, s. 32; Indra Spiecker, “Die Anerkennung von Rechtskraftwirkungen ausländischer Urteile- eine Untersuchung zur Fortgeltung de ne bis in idem-”, *Rechts- und Staatswissenschaftliche Fakultät der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn*, (Inaugural Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der Rechte), Bonn 2000, s. 41; Yurtcan, 1987, s. 27 vd.; Akkaş, 2016, s. 73-74; Erdoğan, 2020, s. 67; Birtek, “Kismî Kesinleşme”, s. 572-573; Mustafa Özen, *Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku*, 5. bs., Adalet Yayınevi, Ankara, 2022, s. 1307.

tedir¹⁷. Kesin hükmün olumlu etkisi ise bir mahkemenin daha önceden hakkında hüküm vermiş olduğu uyuşmazlık konusunun sonraki bir muhakemede ön sorun olarak ortaya çıkmış olması durumunda sonraki mahkemenin bu ön sorun hakkında önceki mahkeme hükmü ile bağlı olmasını ifade etmektedir¹⁸.

Bu çalışmada genel anlamda kesin hüküm kavramı açıklandıktan sonra, kesin hüküm şekli ve maddi bakımdan incelenecek, maddi anlamda kesin hükmün etkilerinden biri olan olumsuz etki, başka bir ifadeyle maddi anlamda kesin hükmün önleme etkisi değerlendirilecektir. Bu kapsamda gerekli açıklamalar *non bis in idem* ilkesi temelinde yapılacak, Alman öğretisindeki ve yargı kararlarındaki görüşlerden de faydalanılarak maddi anlamda kesin hükmün unsurları belirlenecektir.

I. KESİN HÜKÜM KAVRAMI

Kesin hüküm kavramının temeli Roma Hukukuna dayanmaktadır¹⁹. Kesin hüküm, Latince “*res iudicata*” kelimesi ile açıklanmaktadır. Latince “*res*” keli-

¹⁷ Radtke, 1994, s. 32; Yurtcan, 1987, s. 29; Akkaş, 2016, s. 74.

¹⁸ Eberhard Schmidt, *Lehrkommentar zur Strafprozessordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz*, Teil I, 2. Auflage, Vandenhoeck & Ruprecht Verlag, Göttingen, 1964, Rn. 274; Thomas Trepper, *Zur Rechtskraft strafprozessualer Beschlüsse*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 1996, s. 13; Özkaya Ferendeci, 2009, s. 20; Akkaş, 2016, s. 77.

¹⁹ Erwin Wolter, Der Umfang der Rechtskraft im Strafprozess, *Rechts- und Staatswissenschaftlichen Fakultät der Universität zu Göttingen*, (Inaugural-Dissertation zur Erlangung der juristischen Doktorwürde), Göttingen 1938, s. 11; Herbert Thomas, *Das Recht auf Einmaligkeit der Strafverfolgung*, Nomos Verlag, Baden-Baden, 2002, s. 31; Gürdoğan, 1960, s. 9; İbrahim Şahbaz, *Aynı Fiilden Bir Kez Yargılanma*, Yetkin Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 15. Ancak bu kurumun Hammurabi kanunları, eski Hindu şerhleri ve antik Yunan’da da olduğunu belirten eserler bulunmaktadır. Bkz. Spinellis, “Die Materielle Rechtskraft”, s. 3; Gerard Conway, “Ne Bis In Idem In International Law”, *International Criminal Law Review*, 2003, V. 3, s. 221-222; Silja Schaffstein, “The Doctrine of Res Judicata Before International Arbitral Tribunals”, *Queen Mary and Westfield College, University of London and at the Faculty of Law of the University of Geneva*, (PhD Thesis), Geneva 2012, s. 10; Asiye Selcen Ataç, “Türk Ceza Hukukunda Kesin Hükmün Önleme Etkisi”, *Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2010, s. 4; Erdoğan, 2020, s. 62-63; Abdulfaz Sadıkhzade, “Kesin Hükmün Olumlu Etkisi”, *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2020, s. 2. Antik Hint hukukunda “*Purva Nyaya*” olarak adlandırılan bir kural bulunmaktaydı. Buna göre bir kişiye tekrar dava açılırsa, önceden savunulduğuna dair bir cevap verilirdi. Bkz. Lata Karia, “Doctrine of Res-Judicata”, *Saurashtra University*, (PhD Thesis), Rajkot 2007, s. 1. Yine, Antik Yunan’ın çeşitli şehir devletlerinin yasalarında da aynı kişinin aynı konuda iki kez yargılanmasını yasaklayan kurallar bulunmaktaydı. Bkz. Kenneth G. Coffin, “Double Take: Evaluating Double Jeopardy Reform”, *Notre Dame Law Review*, 2010, V. 85, Is. 2, s. 775.

mesi “şey”, “iudicata” kelimesi ise “yargılanmış” anlamına gelmektedir ve Türkçede res iudicata, “yargılanmış şey” olarak ifade edilebilir²⁰. Bir hükümün sonraki davalara yaptığı etkiyi ifade eden *res iudicata* kavramının yanında, zaman zaman “estoppel” kelimesi de kullanılabilir. *Estoppel*, İngiliz Hukukunda yerleşen bir terim olup uyumsuzluğun taraflarından birinin önceki beyanını inkâr edecek biçimde, ya da önceki söz ve tutumları ile çelişkili iddialarda bulunmasını ve delil ikame etmesini yasaklayan ispat hukuku kurallarını ifade etmektedir²¹.

Ceza muhakemesi hukukunda kesin hüküm kurumu oldukça önemli olsa da, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu²²’nda buna ilişkin bir tanım yer almamaktadır. Yalnızca, kanun yolları (CMK m. 272 vd.), kanun yararına bozma (CMK m. 309) ve yargılamanın yenilenmesine (CMK m. 311) dair hükümlerde *kesinleşme* ve *kesin hüküm* kavramlarına yer verilmiştir.

Ceza muhakemesinin amacı, Türk ve Alman ceza muhakemesi hukukunda hâkim olan görüşe göre, maddî gerçeğin (*materielle Wahrheit*) araştırılarak bulunmasıdır²³. Ancak bu, her ne pahasına olursa olsun maddî hukukî duruma karşılık gelen bir karara varmak değildir, bilakis hukuk devleti (*Rechtsstaat*) ilkesinin oluşturduğu usul hukuku kurallarına riayet ederek hukukî barışı (*Rechtsfrieden*) sağlamak amacıyla maddî gerçeğe ulaşmaktır²⁴. Ceza muhakemesinin sonunda ilk derece mahkemesi tarafından bir hüküm verilmektedir. Ancak bununla yargılama bitmemektedir. Başka bir ifadeyle, hüküm kesinleş-

²⁰ Kemal Gözler, “Res Iudicata’nın Türkçesi Üzerine”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2007, C. 56, S. 2, s. 47.

²¹ Ali Cem Budak, “Kara Avrupası ve Anglo-Amerikan Medeni Usul Hukuklarında Kesin Hüküm: Türkiye ve İngiltere Örnekleri”, *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1991, s. 7; Özkaya Ferendeci, 2009, s. 77.

²² Resmî Gazete Tarih: 17/12/2004 Sayı: 25673.

²³ Andreas Eicker, *Die Prinzipien Der Materiellen Wahrheit Und Der Freien Beweiswürdigung im Strafprozess*, Centaurus Verlag, Herbolzheim, 2001, s. 8; Claus Roxin - Bernd Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, 28. neu bearbeitete Auflage, Verlag C. H. Beck, München, 2014, §1, Rn. 2; Doğan Soyaslan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 7. bs., Yetkin Yayınları, Ankara, 2018, s. 64; Ünver - Hakeri, 2019, s. 13; Erdener Yurtcan, *Ceza Yargılaması Hukuku*, 16. bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 62; Cumhuriyet Şahin - Neslihan Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku-I*, 12. bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 27; Bahri Öztürk vd., *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, 15. bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 31; Nur Centel, Hamide Zaffer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 21. bs., Beta Basım Yayın, İstanbul, 2022, s. 6; Özen, 2022, s. 50; Yenisey - Nuhoğlu, 2022, s. 88; Özbek - Doğan - Bacaksız, *Ceza Muhakemesi*, s. 40; Ahmet Gökçen vd., *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 7. bs., Adalet Yayınevi, Ankara, 2023, s. 32.

²⁴ Roxin, Schünemann, 2014, §1, Rn. 2.

memektedir ve hükme itiraz edilebilmesi ve değiştirilebilmesi mümkündür²⁵. Çünkü yapılan yargılamada ve verilen hükümde bazı yanlışlıklar veya eksiklikler olması mümkündür. Hukuka olan güvenin sağlanması ve maddî gerçeğin bulunması amacının gerçekleştirilmesi için hükümde sonradan anlaşılan önemli aykırılıkların giderilmesi oldukça önemlidir²⁶. İşte, kanun yolu (*Rechtsmittel*) adı verilen aşamada, hükümde hukuka aykırılık olması ihtimaline karşı başka bir yargılama makamı tarafından hükmün gerçeğe ve hukuka uygun olup olmadığı araştırılacak, bu aşama sona erdikten sonra hüküm kesinleşecek ve kesin hüküm niteliğine sahip olacaktır²⁷. Tarafların kanun yoluna başvuru için kendilerine öngörülen sürede başvuru haklarını kullanmamaları durumunda ise sürenin sonunda hüküm kesinleşecek ve değişmez bir nitelik kazanacaktır.

II. KESİN HÜKMÜN ŞEKLİ VE MADDİ BAKIMDAN İNCELENMESİ

Kesin hüküm, Alman öğretisi ve mahkeme içtihatlarında, şeklî anlamda kesin hüküm (*formelle Rechtskraft*) ve maddî anlamda kesin hüküm (*materielle Rechtskraft*) olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmektedir²⁸. Alman Hukukunda şeklî ve maddî anlamda kesin hüküm kavramlarıyla hükmün çeşitli etkilerini ta-

²⁵ Yurtcan, 1987, s. 5.

²⁶ Yenisey - Nuhoğlu, 2022, s. 1022.

²⁷ Rolf Hannich, *Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz mit Einführungsgesetz*, 7. Auflage, Verlag C. H. Beck, München, 2013, §296, Rn. 1; Roxin - Schönemann, 2014, §51, Rn. 1; Bertram Schmitt - Marcus Köhler - Lutz Meyer Goßner, *Strafprozessordnung: Gerichtsverfassungsgesetz, Nebengesetze und ergänzende Bestimmungen*, 64. Auflage, Verlag C. H. Beck, München, 2021, §296, Rn. 1 ff.; Yurtcan, 1987, s. 5; Soyubelli, "Ceza Mahkemesi" s. 8-9; Uğur Ersoy, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Hukuki Çare ve Kanun Yolu Kavramları Bağlamında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın İtiraz Yetkisi", *Ceza Hukuku Dergisi*, Aralık 2015, S. 29, s. 68; Öztürk vd, 2021, s. 661; Şahin - Göktürk, 2021, s. 239; Yenisey, Nuhoğlu, 2022, s. 907; Özen, 2022, s. 1258; Özbek - Doğan - Bacaksız, Ceza Muhakemesi, s. 728; Gökçen vd., 2023, s. 671.

²⁸ Georg Kleinfeller, "Der Gegenstand der Rechtskraft", *Festschrift für Adolf Wach*, Leipzig, 1913, s. 377; Heinz Kopkow, "Rechtskraft und Rechtskraftfähigkeit mit besonderer Berücksichtigung der in der Hauptverhandlung verkündeten Beschlüsse", *Hohen Rechts und Wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät der Albertus Universität zu Königsberg i. Pr.*, (Dissertation zur Erlangung der Juristischen Doktorwürde), Königsberg 1928, s. 9; Ernst Beling, *Deutsches Reichsstrafprozessrecht*, De Gruyter Verlag, Berlin und Leipzig, 1928, s. 260; Max Debler, "Gegenstand und Wirkungen der Rechtskraft im Strafprozess", *Hohen Rechts und Wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät der Württ. Eberhard Karls Universität zu Tübingen*, (Dissertation zur Erlangung der Juristischen Doktorwürde), Tübingen 1933, s. 10; Wolter, "Der Umfang", s. 13; Radtke, 1994, s. 27; Trepper, 1996, s. 7; Spinellis, "Die Materielle Rechtskraft", s. 15; Luis Greco, *Strafprozesstheorie und materielle Rechtskraft*, Duncker & Humblot, Berlin, 2015, s. 328.

nımlamak amaçlanmaktadır²⁹. Buna göre, kesin hüküm, hükmün bir unsuru olarak değil, onun bir niteliği, bir özelliği olarak kabul edilmektedir³⁰. Kesin hükmün şekli ve maddî anlamda olmak üzere ayrı ayrı ele alınması, kesin hükmün kısımlara ayrılmasını ifade etmemekte, yalnızca nitelik ve etkileri bakımından kesin hükmün incelenmesi anlamına gelmektedir³¹. Şekli anlamda kesin hüküm ifadesi ile, bir hükmün başka soruşturmaları engelleme (*Beendigungswirkung*) ve infaz edilebilirlik niteliği kazanması (*Vollstreckungswirkung*) amaçlanmaktadır³². Maddî anlamda kesin hüküm ise yargılanan bir konunun yeniden başka bir muhakemenin konusu yapılamayacağını, yargılanan ve hüküm altına alınan fiilin önleme etkisini (*Sperrwirkung*) ve bir mahkemenin kesin hükümle sona erdirdiği uyuşmazlığın sonraki bir davada ön sorun olarak çıkması durumunda sonraki mahkemenin verilmiş olan hükümle bağlı olmasını (*Bindungswirkung*) ifade etmektedir³³. Maddî anlamda kesin hüküm ile verilen hükümdeki sonucun başka bir davada yeniden görülmesi yasaklanarak hakkın korunması sağlanmaktadır³⁴.

Alman Hukukunda yapılan bu ayırım Türk öğretisinde de benimsenmiştir³⁵. Hüküm, öncelikle şekli anlamda kesinleşmekte, sonra ise maddî anlamda kesinlik kazanmaktadır. Şekli anlamda kesinleşme, uyuşmazlığın daha fazla sürdürülmemesini ve bir aşamadan sonra verilen hükmün değiştirilmesinin engellenmesini ifade ederken³⁶, maddî anlamda kesinleşme ile, aynı muhakeme konusunun sonraki davalarda tartışılmaması anlaşılmaktadır.

²⁹ Gerhard Abel, "Rechtskraft und Feststellungswirkung des Strafurteils- Eine Untersuchung zur Frage der Bindung des Strafrichters an voll- und teilrechtskräftige Strafurteile", *Juristischen Fakultät der Friedrich-Alexander-Universität*, (Inaugural-Dissertation), Nürnberg 1961, s. 1.

³⁰ Greco, 2015, s. 329; Faruk Erem, "Ceza Usulünde Kesin Hüküm", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1963, C. 20, S. 1-4, s. 44.

³¹ Budak, "Kara Avrupası", s. 19; Talas, "Yargılamanın Yenilenmesi", s. 10.

³² Christoph Knauer - Hans Kudlich - Hartmut Schneider, *Münchener Kommentar zur StPO (MüKoStPO/Nestler StPO)*, Verlag C.H Beck München, 2019, § 449 Rn. 26-34; Gürdoğan, 1960, s. 25; Akkaş, 2016, s. 72; Türkoğlu, "Kesin Hüküm", s. 22.

³³ Greco, 2015, s. 330; Roxin - Schünemann, 2014, §52, Rn. 1; Akkaş, 2016, s. 78.

³⁴ Faruk Turhan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s. 395.

³⁵ Erem, "Kesin Hüküm", s. 38; Arslan, "Kesin Hüküm", s. 723; Recep Akcan, "Hukuk ve Ceza Mahkemesi Kararlarının Birbirine Etkisi", *Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1988, s. 22; Tanrıver, 2007, s. 38-39; Özkaya Ferencici, 2009, s. 5 vd.; Soyubelli, "Ceza Mahkemesi", s. 15; Akkaş, 2016, s. 71; Türkoğlu, "Kesin Hüküm", s. 14; Sadıkhzade, "Olumlu Etki", s. 18; İyilikli, 2020, s. 46; Erdoğan, 2020, s. 63; Birttek, "Kısmî Kesinleşme", s. 580.

³⁶ Kopkow, "Rechtskraft", s. 9; Gürdoğan, 1960, s. 8; Sadıkhzade, "Olumlu Etki", s. 19.

Şeklî bakımdan kesin hükmün temel amacı uyuşmazlığı sona erdirmek olduğundan bu uyuşmazlığın tekrar ortaya çıkmaması için hükmün maddî anlamda kesinleşmesi gerekmektedir³⁷. Bu bağlamda bir hükmün şeklî bakımdan kesinleşmesi, maddî anlamda kesinliğin ön koşulunu oluşturmaktadır³⁸.

Şeklî bakımdan hükmün kesinleşmesi, muhakeme evresinin usulî açıdan tamamlanması ile ilgili bir durumken maddî anlamda hükmün kesinleşmesi yargılama tamamlandıktan sonra etkisini göstermektedir³⁹. Yine, şeklî bakımdan kesinlik hükmün içeriğiyle ilgili bir durumu ifade etmezken, maddî anlamda kesinlikte hükmün içeriği önemlidir⁴⁰. Tüm bunlar dikkate alındığında, şeklî ve maddî anlamda kesinliğin işlevsel anlamda sıkı birliktelik hâlinde olsalar da, birbirinden farklı kavramlar olduğu ve ayrı ayrı incelenmesi gerektiği anlaşılmaktadır⁴¹. Keza, şeklî anlamda kesinlik, olağanüstü kanun yollarıyla ortadan kaldırılabileceğinden, taraflar arasında aynı uyuşmazlığın tekrar bir dava konusu yapılamaması için, yani, hükmün kesinleşmesinden bahsedebilmek için şeklî anlamda kesin hüküm ve maddî anlamda kesin hüküm ayırımının yapılması önemlidir⁴².

Daha önce de belirtildiği gibi, maddî anlamda kesin hükmün iki farklı önemli etkisinden söz edilebilir. Bunlar, kesin hükmün olumlu etkisi olan bağlayıcılık etkisi ve kesin hükmün olumsuz etkisi olan önleyicilik etkisi olarak adlandırılabilir⁴³. Çalışmanın konusu maddî anlamda kesin hükmün olumsuz etkisi olarak belirlendiğinden, bu genel açıklamalardan sonra maddî anlamda kesin hükmün olumsuz etkisi detaylandırılarak unsurları açıklanacaktır.

³⁷ Gürdoğan, 1960, s. 16-17; Özkaya Ferendeci, 2009, s. 4.

³⁸ MüKoStPO/Nestler StPO, 2019, §449 Rn. 27-30; "Akcan, "Hukuk ve Ceza Mahkemesi", s. 27; Soyubelli, "Ceza Mahkemesi", s. 21; Akkaş, 2016, s. 72-73; Derya Belgin Güneş, "Ceza Mahkemesi Kararlarının Hukuk Mahkemesi Bakımından Etkileri", *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2018, s. 107; İyilikli, 2020, s. 46; Sadihzada, "Olumlu Etki", s. 18; Birtek, "Kısmî Kesinleşme", s. 581.

³⁹ Mine Akkan, "Medeni Usul Hukukunda Tarafların Farklı Olması Durumunda Kesin Hükmün Delil Niteliği", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2010, C. 11, S. 2009, s. 5.

⁴⁰ Akkan, "Kesin Hükmün Delil Niteliği", s. 5.

⁴¹ Gözler'e göre, şeklî anlamda kesin hükmün maddî anlamda kesin hükmün ön şartı olduğu ifadesi doğru olsa da, kesin hüküm şeklî anlamda ve maddî anlamda kesin hüküm olarak ikiye ayrılamaz. Şeklî anlamda kesin hüküm olarak ifade edilen kavramın maddî anlamda kesin hükmün başlangıç anını tespit etmekten başka bir işlevi bulunmamaktadır. Bkz. Gözler, "Res Iudicata", s. 52.

⁴² Gürdoğan, 1960, s. 29; Budak, "Kara Avrupası", s. 19.

⁴³ Spinellis, 1962, s. 17; Radtke, 1994, s. 32; Spiecker, "Die Anerkennung", s. 41, Gürdoğan, 1960, s. 50; Süha Tanrıver, *Medeni Usul Hukukunda Derdestlik İtirazı*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2007, s. 40; Özkaya Ferendeci, 2009, s. 99-100; Soyubelli, "Ceza Mahkemesi", s. 23; Akkaş, 2016, s. 73; Türkoğlu, "Kesin Hüküm", s. 36-37.

III. MADDÎ ANLAMDA KESİN HÜKMÜN OLUMSUZ ETKİSİNİN TEMELİ OLARAK *NON BIS IN IDEM* İLKESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ, ANLAMI VE AMACI

A. *Non Bis In Idem* İlkesinin Tarihsel Gelişimi ve Günümüzdeki Görünümü

Kesin hüküm olumsuz etkisi, ceza muhakemesinin en önemli ilkelerinden biri olan *non bis in idem* (*bis de eadem re ne sit actio*) ilkesiyle açıklanmaktadır⁴⁴. *Non bis in idem* ilkesi, bir kişinin aynı fiilden dolayı iki kez yargılanamayacağını ve cezalandırılmayacağını ifade eden bir ilkedir. Bir kişi aynı fiilden dolayı yalnızca bir kez yargılanabilir ve bu kişi hakkında bu fiiline bağlı olarak bir kereden fazla hüküm verilemez⁴⁵.

Non bis in idem ilkesinin çıkış felsefesi, ceza tehdidinin adeta Demokles'in kılıcı gibi kişinin üzerinde olmasının yaratacağı güvensizliği ve acıyı ortadan kaldırmaktır⁴⁶. Tarihsel açıdan oldukça eski olan bu ilkenin çıkış noktasının tam olarak nerede ve ne zaman olduğunu belirlemek zordur; çünkü batı hukuk sistemleri ortak kökenli olup ve kavramları oradan almaktadır⁴⁷. Ancak, söz konusu ilkenin Roma ve Kilise hukuklarından beri hem mahkûmiyet hem beraat kararlarında uygulandığı bilinmektedir⁴⁸. Kilisenin *non bis in idem* ilkesi Aziz Jerome'un peygamber Nahum hakkındaki yorumuna dayanmaktadır⁴⁹: “Çünkü

⁴⁴ Heinrich Henkel, *Strafverfahrensrecht*, 2. Auflage, Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 1968, §100 III; Radtke, 1994, s. 76; Trepper, 1996, s. 12; Greco, 2015, s. 330; Schmitt - Köhler - Meyer Goßner, 2021, Einleitung, Rn. 169; Tanriver, 2007, s. 39; Özkaya Ferendeci, 2009, s. 3; Soyubelli, “Ceza Mahkemesi”, s. 8; Akkaş, 2016, s. 74; Tuba Kelep Pekmez, Ceza Muhakemesinde Fiil, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 132; Erdoğan, 2020, s. 65; Şeyma Cebeci, *Türk Ceza Hukuku Bağlamında Ne Bis In Idem İlkesi*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 4.

⁴⁵ Schmidt, 1964, Rn. 246; Spinellis, “Die Materielle Rechtskraft”, s. 40; Heribert Ostendorf, *Strafprozessrecht*, 2. Auflage, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2015, s. 75; Erem, “Kesin Hüküm”, s. 46; Akkaş, 2016, s. 75; Urs Kindhäuser, *Strafprozessrecht*, 3. Auflage, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2013, s. 327; Ataç, “Önleme Etkisi”, s. 49 vd.; Birtek, “Kismî Kesinleşme”, s. 581-582; Yenisey - Nuhoglu, 2022, s. 647; Özbek - Doğan - Bacaksız, Ceza Muhakemesi, s. 75; Centel - Zafer, 2022, s. 698; Özen, 2022, s. 1308.

⁴⁶ Spinellis, “Die Materielle Rechtskraft”, s. 10; Mustafa Özen, “Non bis in idem (Aynı Fiilden Dolayı İki Kez Yargılama Olmaz) İlkesi”, 2010, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 14, S. 1, s. 390.

⁴⁷ Hanne Özgenç, “Vergi Hukukunda Non Bis In Idem İlkesinin Uygulanması”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2021, s. 3-4.

⁴⁸ Radtke, 1994, s. 76; Özen, “Non Bis In Idem”, s. 390.

⁴⁹ Jay Sigler, “A History of Double Jeopardy”, *The American Journal of Legal History*, October 1963, V. 7, No: 4, s. 284; Dax Eric Lopez, “Not Twice for the Same: How the Dual Sovereignty Doctrine is used to Circumvent *Non bis in idem*”, *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 2000, V. 33, [https://www.thefreelibrary.com/Not Twice for the Same: How the Dual Sovereignty Doctrine is Used to...-a069662388](https://www.thefreelibrary.com/Not+Twice+for+the+Same:+How+the+Dual+Sovereignty+Doctrine+is+Used+to...-a069662388), (13.09.2021).

Tanrı aynı suç için iki kez hüküm vermez (Non iudicat Deus bis in id ipsum)". Öğretide bir görüşe göre, *non bis in idem* ilkesine bilinen en eski referans milattan önce yaklaşık 355'te Demosthenes'in kanunların aynı kişiyi aynı konuda iki defa yargılamasını yasakladığı görüşüne dayanmaktadır. Bu görüşe göre, ilke yeniden Justinianus'un *Corpus Juris Civilis*'inde ortaya çıkmıştır⁵⁰. Bazı görüşler ise bu kuralı Roma Hukukunun *nemo debet bis vexari pro una et eadam causa* ilkesine⁵¹ ya da Antik Yunan'a⁵² dayandırmaktadır.

Günümüz çağdaş hukukunda *non bis in idem* ilkesinin ilk görünümü ise İngiliz hukukunda "*double jeopardy*" adıyla çifte yargılama yasağı olmuştur⁵³. Çifte yargılama yasağının İngiliz hukukunda ortaya çıkması ve gelişmesi, rahiplerin Roma Hukuku üzerinde yapmış oldukları çalışmalar kapsamında ilkenin temelini Roma Hukukuna dayandığı yönündeki düşünceleriyle başlamıştır⁵⁴. 1215 yılında imzalanan bir İngiliz belgesi olan ve İngiliz kralının bazı yetkilerinden feragat etmesi, kanunlara uygun davranması ve hukukun üstünlüğünü kabul etmesini düzenleyen Magna Carta'da ise *non bis in idem* ilkesiyle ilgili bir hüküm yer almadığı gibi, 1685 tarihli Haklar Bildirgesi'nde de konu hakkında bir hüküm öngörülmemiştir. 1700'lü yıllarda, William Blackstone ve Edward Coke tarafından çifte yargılamanın ne olduğu açıklanmış ve ilke, evrensel bir *common law* ilkesi olarak kabul edilmiştir⁵⁵. İlkeye Magna Carta'da bir yer verilmesine rağmen, Anglo-Sakson hukuk sistemi, bireysel özgürlük kavramının devam etmesi için ilkeyi önemli bulduğundan, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Anayasası'nın bir parçası olmasına önem vermiştir⁵⁶.

⁵⁰ Specht, 1999, s. 8; David Stewart Rudstein, *Double Jeopardy: A Reference Guide to the United States Constitution*, Praeger Publishers, 2004, s. 4; Willem Bastiaan van Bockel, "The ne bis in idem principle in EU law- A conceptual and jurisprudential analysis", *Leiden University*, (Unpublished Doctoral Thesis), Leiden 2009, s. 1.

⁵¹ Sigler, "Double Jeopardy", s. 283-284; Conway, "Ne Bis In Idem" s. 221; Özkaya Ferendeci, 2009, s. 9.

⁵² John Walter Jones, *The Law and Legal Theory of the Greeks: an introduction*, Clarendon Press, Oxford, 1956, s. 148; Péter Mezei, "Double Jeopardy in a Global Context: A Comparative Analysis of the Right not to be Tried or Punished Twice for the Same Criminal Offense", *Studies in the Fields of Comparative Law and Comparative Constitutional Law*, Szeged, 2012, s. 2.

⁵³ Coffin, "Double Take", s. 776; Cebeci, 2021, s. 6.

⁵⁴ H. Özgenç, "Vergi Hukukunda", s. 4.

⁵⁵ H. Özgenç, "Vergi Hukukunda", s. 5.

⁵⁶ Sigler, "Double Jeopardy", s. 284.

Amerikan Hukukunda çifte yargılama yasağının kavramsallaştırılması Massachusetts eyaletiyle başlamıştır⁵⁷. Burada İngiliz gelişmelerinden farklı bir yol izlenmiş ve çifte yargılama yasağının anayasal bir koruma olarak benimsenmesi için zemin hazırlanmıştır. Daha sonra diğer eyaletlerde de çifte yargılama yasağına ilişkin düzenlemeler benimsenmiştir⁵⁸. İlkenin eyaletler tarafından zamanla daha fazla kabul görmesi, ilkenin Amerikan Haklar Bildirgesi'ne eklenmesini sağlamıştır.

Bireysel özgürlüğün devlet iktidarına karşı korunmasını amaçlayan temel haklar, Orta Çağ ve daha önceki zamanların hukuk düşüncesine yabancı olan çağdaş bir kavramdır. Roma Hukuku kuralları, Orta Çağ Kıta Avrupası'nda iyi bilinmesine rağmen, istisnalar ve niteliklerle dolu bu kuralların uygulamadaki etkisi, ceza muhakemesinin türü ve çağdaş öncesi zamanların genel toplumsal bağlamı nedeniyle oldukça sınırlı olmuştur. 14. yüzyıldan 19. yüzyılın başlarına kadar Kıta Avrupası Engizisyon usulü, sadece sanığın masumiyeti ortaya çıktığında *non bis in idem* ilkesinin uygulanabileceğini kabul etmiş ve diğer her durumda ilkeyi neredeyse göz ardı etmiştir. Bu yüzden yargılamalar sonsuz ve süresiz olarak devam ettirilebilmiştir. Eski kesin hüküm kuralının günümüzdeki hâle gelmesi ise Aydınlanma Çağı'nın ve çağdaş siyaset felsefesinin etkisiyle bireysel özgürlüğün garantisi olarak yeniden kavramsallaştırıldığı ve vurgulanarak ilan edildiği zaman başlamıştır. Bu bağlamda *non bis in idem* ilkesi, birçok çağdaş kanuna, anayasaya ve insan hakları sözleşmelerine dâhil edilmiştir⁵⁹.

İlke, bugün birçok ülke tarafından temel bir insan hakkı olarak tanınmakta ve bu ülkelerin anayasalarında ve/veya iç mevzuatlarında yer almaktadır. Örneğin, ABD Anayasası'nda yapılan değişiklikler ile ek madde 5 hükmünde⁶⁰ düzenlenmiş, kimsenin aynı suç nedeniyle iki defa, idam cezası veya bir organını yitirme tehlikesi ile karşı karşıya bırakılmayacağı hüküm altına alınmıştır. Fransa'nın 1791 tarihli Anayasası'nda⁶¹ jüri tarafından beraat ettirilen hiç kimsenin aynı fiilden dolayı tekrar tutuklanamayacağı veya suçlanamayacağı düzenlen-

⁵⁷ Ataç, "Önleme Etkisi", s. 6.

⁵⁸ Sigler, "Double Jeopardy", s. 298; Ataç, "Önleme Etkisi", s. 6.

⁵⁹ Detaylı açıklama için bkz. Carl Friedrich Stuckenberg, "Double Jeopardy and *Ne Bis in Idem* in Common Law and Civil Law Jurisdictions", *The Oxford Handbook of Criminal Process*, April 2019, s. 5-6.

⁶⁰ ABD Anayasası'nın Türkçe metni için bkz. <https://tr.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/91/abd-anayasasi.pdf>, (05.09.2021).

⁶¹ Fransız Ulusal Meclisi İngilizce web sayfası, <https://www2.assemblee-nationale.fr/langues/welcome-to-the-english-website-of-the-french-national-assembly>, (05.09.2021).

miştir. Almanya’da ise Federal Alman Cumhuriyeti Anayasası’nın⁶² sanığın temel haklarını düzenleyen 103. maddesinin 3. fıkrasında hiç kimsenin aynı fiilden dolayı genel ceza kanunlarına göre bir defadan fazla cezalandırılmayacağı öngörülmüştür ve ceza muhakemesine ilişkin kanunda *non bis in idem* ilkesine yer verilmiştir. İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu⁶³’nun 649. maddesinde, kanunda belirtilen istisnalar hariç tutulmak üzere, beraat eden veya mahkûm edilen sanığın unvan, derece veya şartlar için aksi düşünülse bile, aynı olaydan dolayı yeniden ceza davasına konu edilemeyeceği, buna rağmen kovuşturma tekrar başlatılırsa, yargılamanın her eyalet ve derecesindeki hâkimin, gerekçesini belirterek beraat veya davaya devam etmeme kararı vereceği düzenlenmiştir. Yine, örneğin Kanada, Hindistan, Japonya, Yeni Zelanda, Peru, Rusya ve Güney Afrika Anayasa’larında olduğu gibi, elliden fazla anayasada *non bis in idem* ilkesi yer almakta ve iç hukukun bir parçası kabul edilerek mahkemeler tarafından tanınmaktadır.

Türk Hukukunda *non bis in idem* ilkesi, açıkça, aynı kişinin aynı fiilden yeniden yargılanamayacağına ve cezalandırılmayacağına yönelik olarak, 1982 Anayasası’nda bir düzenleme olarak yer almamaktadır. Ancak, ilkenin yarattığı etkiler mevzuatımızın bazı maddelerinde görülmektedir. Örneğin, CMK’nin 223/7. maddesinde, “Aynı fiil nedeniyle, aynı sanık için önceden verilmiş bir hüküm veya açılmış bir dava varsa davanın reddine karar verilir.” düzenlemesi yer almaktadır. Bu hüküm, *non bis in idem* ilkesinin CMK’daki görünüş şeklindedir. Yine, TCK’nın yer bakımından uygulamaya ilişkin maddelerinde ilkenin uygulama alanına dair hükümler bulunmaktadır⁶⁴. TCK’nın ilgili maddelerinde yurt dışında işlenmiş bazı suçlar bakımından Türkiye’de yeniden yargılama yapılması mümkün kılınmış ve ilkeye ulusal bir etki tanınmıştır⁶⁵. Bununla beraber, *non bis in idem* ilkesinin maddî ceza hukukuna etkileri de görülebilmektedir⁶⁶. Örneğin, aynı fiilden dolayı birden fazla cezaya hükmedilmesini de yasakladığın-

⁶² Alman Anayasası’nın tam metni için bkz. Gesetze im Internet, <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/>, (05.09.2021).

⁶³ İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu’nun tam metni için bkz. Legislation Online, <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/22/Italy/show>, (12.09.2021).

⁶⁴ Yabancı mahkemelerin vermiş olduğu hükümlerin dikkate alınması ilke bakımından istisnâî nitelikte olduğundan konuyla ilgili olarak, ceza kanunlarının yer bakımından uygulamaya dair hükümleri göz önünde bulundurulur. Bkz. Kelep Pekmez, 2019, s. 135.

⁶⁵ Özbek - Doğan - Bacaksız, Ceza Muhakemesi, s. 76.

⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ataç, “Önleme Etkisi”, s. 54-56.

dan, işlediği bir fiil ile birden fazla farklı suçun oluşmasına sebebiyet veren kişinin, bunlardan en ağır cezayı gerektiren suçtan dolayı cezalandırılmasını öngören fikrî içtima kavramının da bu ilkeden hareketle düzenlendiği belirtilmektedir⁶⁷. Ayrıca, öğretide, bazı özel kanunlardaki hükümlerin *non bis in idem* ilkesiyle çeliştiğine dair görüşler de bulunmaktadır⁶⁸.

⁶⁷ Bkz. Madde Gerekçesi: “Madde metninde, farklı neviden fikri içtima düzenlenmiştir. Kişi, işlediği bir fiil ile birden fazla farklı suçun oluşumuna neden olabilir; ancak *non bis in idem* kuralı gereğince bu fiilden dolayı ancak bir defa cezalandırılabilir. Gerçekleştirdiği fiilin birden fazla farklı suçun oluşumuna neden olması durumunda, failin bu suçlardan en ağır cezayı gerektiren suç nedeniyle cezalandırılması yoluna gidilmelidir. Böylece, bir fiilden dolayı kişinin birden fazla cezalandırılmasının önüne geçilmek amaçlanmıştır. Bir suçun temel ve nitelikli şekillerinin dışındaki suçlar, fikri içtima uygulamasında farklı suç olarak kabul edilmelidir. Gerek doktrinde gerek uygulamamızda, hedefte sapma durumunda da fikri içtima hükmünün uygulanması gerektiği konusundaki görüş hakimdir. Bu nedenle, kanuni düzenlemede hedefte sapmanın şahısta yanılma ile birlikte değerlendirilmesinden vazgeçilmiştir. Örneğin bir kişiyi yaralamak için fırlatılan sopa, mağduru yaraladıktan sonra veya mağdura isabet etmeden vitrin camına çarparak kırılmasına neden olabilir. Bu durumda, sopa fırlatma fiiliyle hem tamamlanmış veya teşebbüs aşamasında kalmış kasten yaralama suçu hem de başkasının malına zarar verme suçu işlenmiş olmaktadır. Aynı şekilde, bir kişiyi öldürmek için ateşlenen silahtan çıkan kurşun, mağdura isabet etmeden duvara çarpması nedeniyle sekerek bir başkasının ölümüne veya yaralanmasına neden olabilir. Bu durumda, hedeflenen kişi açısından kasten öldürme suçu teşebbüs aşamasında kalmıştır; ancak, sekme sonucunda ölümüne veya yaralanmasına neden olunan kişi açısından ise, taksirle öldürme veya taksirle yaralama suçu işlenmiş olmaktadır. Bu gibi durumlarda kişi işlediği bir fiille birden fazla farklı suçun oluşumuna neden olmaktadır ve bu suçlardan en ağır cezayı gerektireni ile cezalandırılmasıyla yetinilmelidir.” Öğretide Göktürk tarafından, fikrî içtimada tek fiille ihlâl edilmiş olan farklı suç tiplerinin tümünden failin cezalandırılması, fiilin, cezanın belirlenmesinde birden fazla değerlendirilmesi anlamına geleceğinden çifte değerlendirme yasağının ihlâlinin söz konusu olacağı ileri sürülmüştür. Yazara göre, her ne kadar *non bis in idem* ilkesi ile çifte değerlendirme yasağı, benzerlik taşısalar da, birbirinden farklı amaçlara sahip olan ilkeler olup *non bis in idem* ilkesiyle aynı fiilden dolayı yeniden yargılamanın yapılmasını engellemek amaçlanırken, çifte değerlendirme yasağı ile aynı hususun cezanın belirlenmesinde birden çok kez dikkate alınması engellenmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle, öğretide bizim de katıldığımız bu görüşe göre, fikrî içtimayı düzenleyen maddenin gerekçesinde *non bis in idem* ilkesinin gösterilmesi yanlıştır. Bkz. Neslihan Göktürk, **Fikrî İçtima (Suçların İçtiması)**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013, s. 69-70.

⁶⁸ Örneğin, 3359 sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu (Resmî Gazete: Tarih: 15/5/1987 Sayı: 19461) Ek madde 12’de yer alan, 15.4.2020 tarih ve 7243 sayılı Kanun ile eklenen ve belli suçlar açısından failin cezasında artırım öngören düzenlemede, kasten yaralama fiili bakımından, hem TCK m. 86/3’te nitelikli unsur olarak sayılan, fiilin kamu görevlisi olarak kabul edilen sağlık personeli veya yardımcı sağlık personeline karşı işlenmesi durumunda temel ceza artırılacak hem de 3359 sayılı kanuna eklenen madde ile ceza bir defa daha yarı oranında artırılacaktır. Öğretide Tulay’a göre, faile aynı sebepten dolayı iki kez ceza verildiğinden burada *non bis in idem* ilkesine aykırılık söz konusu olacaktır. Bkz. M. Emre Tulay, “Suç Ortaklarının Cezai Sorumluluğu Üzerinde Kamu Görevlisi Sifatının Hukuki Etkisi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 7, S. 4, 2021, s. 1232. Kanaatimizce, burada *non bis in idem* ilkesinin

Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerdeki *non bis in idem* ilkesine ilişkin düzenlemeler de Anayasa m. 90/5'e göre iç hukukumuzun parçası olarak kabul edilebilir. Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme⁶⁹ m. 14/7'de, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 7 no.lu Protokol⁷⁰'ün 4. maddesinde, Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri Konusunda Avrupa Sözleşmesi⁷¹'nin 53. maddesinde, Ceza Kovuşturmalarının Aktarılmasına Dair Avrupa Sözleşmesi⁷²'nin 35. maddesinde, Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi⁷³'nin 9. maddesinde ve Hükümlülerin Nakline Dair Avrupa Sözleşmesi⁷⁴'nin 8. maddesinde *non bis in idem* ilkesine yer verilmiştir.

Non bis in idem ilkesinin idarî yaptırımlar bakımından dayanağı ise Kabahatler Kanunu'nda yer almaktadır. 5326 sayılı Kabahatler Kanunu⁷⁵ (KK)'nin 15/1. maddesinde "Bir fiil ile birden fazla kabahatin işlenmesi hâlinde bu kabahatlere ilişkin tanımlarda sadece idarî para cezası öngörülmüşse, en ağır idarî para cezası verilir. Bu kabahatlerle ilgili olarak kanunda idarî para cezasından başka idarî yaptırımlar da öngörülmüş ise, bu yaptırımların her birinin uygulanmasına karar verilir." ifadesi ile bir fiil ile birden fazla kabahatin işlenmesi durumunda yalnızca idarî para cezaları açısından ilke kabul edilmiştir. KK m. 15/3'te ise bir fiilin hem suç hem de kabahat teşkil ettiği durumlarda yalnızca suçtan dolayı yaptırım uygulanabileceği düzenlenerek tek fiil ile işlenen suç ve kabahatin ayrı ayrı cezalandırılmaması öngörülmüştür.

değil, çifte değerlendirme yasağının ihlâl edilmesi söz konusudur. *Non bis in idem* ilkesi ile, kişi hakkında açılmış bir dava veya kesin hüküm bulunması durumunda, aynı kişi ve aynı fiil hakkında ikinci bir ceza yargılaması yapılması engellenmektedir. Ancak, yazar, öngörülen düzenleme hakkında, uygulanması gereken cezayı ağırlatıcı nedenlerin cezanın belirlenmesinde ikinci defa gerekçe olarak gösterilmemesi gerektiğine dair bir eleştiri yapmaktadır. Aynı yargılamada aynı hususun cezanın tayininde birden fazla kez dikkate alınmasını engellemek amacı taşınmasından dolayı, kanaatimizce söz konusu düzenlemedeki durum, çifte değerlendirme yasağı kapsamında değerlendirilmelidir.

⁶⁹ İnsan Hakları Derneği, <https://www.ihd.org.tr/sasve-medenhaklar-uluslararası-slees/>, (21.10.2021).

⁷⁰ İnsan Hakları Hukuku Bilgi Bankası, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/57-avrupa-insan-haklar-sozlesmesine-ek-7-numaral-protokol/>, (04.09.2021).

⁷¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc060/kanuntbmmc060/kanuntbmmc06002081.pdf, (21.04.2023).

⁷² Türkiye Büyük Millet Meclisi, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc060/kanuntbmmc060/kanuntbmmc06002080.pdf, (21.04.2023).

⁷³ Türkiye Büyük Millet Meclisi, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc042/kanuntbmmc042/kanuntbmmc04207376.pdf, (21.04.2023).

⁷⁴ İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2712020141929112_tur.pdf, (21.04.2023).

⁷⁵ Resmî Gazete Tarih: 31/3/2005 Sayı: 25772.

B. *Non Bis In Idem* İlkesinin Anlamı ve Amacı

Non bis in idem ifadesinde yer alan “bis” sözcüğü Fransızca ve İtalyanca’da *iki kez, tekrar, yeniden, yinelenen* gibi anlamlara gelmektedir. “*Idem*” ise Fransızca’da *onun gibi, dahi, de*; İtalyanca’da *aynısı* anlamlarında kullanılmaktadır. “*Idem*”; aynı olaylar ya da aynı vakıa anlamına gelmekte olup *idem* kavramı; zaman, yer, mekân bakımından birbiriyle bağlantılı somut olaya işaret etmektedir⁷⁶. Bu bağlamda, *non bis in idem* ibaresinin Türkçe karşılığının “*aynısı yeniden olmaz*” olduğu ifade edilebilmektedir⁷⁷.

İlke, kişiyi sadece ilk yargılamada söz konusu olanlarla aynı *idem*’e dayanan muhakemeden korumaktadır⁷⁸. Bu çerçevede, iki ceza muhakemesinin konusunun ne zaman aynı olacağını ve sonraki muhakemenin aynı *idem* ile ilgili olup olmadığını neyin belirlediğini tespit etmek gerekmektedir. *Idem*, muhakemenin amacını, nedenini veya konusunu belirlemeye hizmet eder ve tanımlaması en zor olan kavramdır. *Idem*, kimi zaman hukuki niteliğe bakılmaksızın, aynı tarihsel olay olarak tamamen maddî kavramlarla (*idem factum*) tanımlanırken; kimi zaman fiilen ve hukukta özdeşlik, yani aynı vakıalar kümesini ve “*aynı suç*” (*idem crimen*) isnadını gerektirmektedir. *Idem crimen*, muhakemenin konusu olarak tespit edilmiş fiil ve bunun maddî hukuktaki niteliği yoluyla belirlenmesi iken, *idem factum*, muhakemenin konusunun iddianamede yer alan fiilin hukukî nitelikleri göz önünde bulundurulmaksızın ortaya konulmasıdır⁷⁹.

Idem kavramının dar yorumlanarak sadece fiilin hukukî niteliği olarak anlaşılması, *non bis in idem* ilkesi tarafından sağlanan korumayı neredeyse ortadan kaldıracaktır. Bunun nedeni, farklı suç isnadı altında muhakeme yapılarak çifte yargılamaya karşı korumanın önüne geçilebilmesidir⁸⁰. “*Aynı suç*” kavramını “*ceza kanununun aynı hükmü*” ile eşit tutan sert bir *idem crimen* yaklaşımı, her farklı suç için paralel ya da müteakip kovuşturmaların yapılmasına izin verecektir. *Idem factum* yaklaşımı ise genellikle *idem crimen* yaklaşımına göre tekrarlanan yargılamalara karşı daha iyi koruma sağlar ve bu nedenle Amerikalılar Arası

⁷⁶ Şahbaz, 2020, s. 17.

⁷⁷ Cebeci, 2021, s. 3.

⁷⁸ Harmen van der Wilt, “The European Arrest Warrant and the Principle Ne Bis In Idem”, in: R. Blekxtoon & W. van Ballegooij (eds.), *Handbook on the European Arrest Warrant*, The Hague: T.M.C. Asser Press, 2005, s. 111.

⁷⁹ Kelep Pekmez, 2019, s. 30.

⁸⁰ van der Wilt, “Ne Bis In Idem”, s. 111.

İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Avrupa Birliği Adalet Divanı tarafından benimsenmiştir⁸¹.

Non bis in idem ilkesi ile, bir fail hakkında daha önceki bir fiilinden dolayı dava açılmış olması durumunda, ikinci bir davanın açılmayacağı; daha önce dava açılmış ve kesin hükümle sonuçlanmış ise yine ikinci bir davanın açılmayacağı kabul edilmektedir⁸². Yani, *non bis in idem* ilkesi, hem başlamış ve devam etmekte olan bir ceza muhakemesinde hem de kesin hükümle sona ermiş olan bir uyuşmazlık hakkında yeniden ceza yargılaması yapılamayacağını ifade eden bir ilkedir. Bu bağlamda, ilkenin etkisi kesin hükümle sınırlı değildir⁸³. Ancak, çalışmanın konusu bağlamında maddî anlamda kesin hükmün olumsuz etkisinin temelini oluşturduğundan, açıklamalar kesin hüküm etkisine yönelik olarak yapılmaktadır. Dikkat edilmesi gereken husus, *non bis in idem* ilkesinin yalnızca verilmiş olan kesin hüküm bulunması durumunda değil, derdest bir dava bulunması hâlinde de geçerli olduğudur⁸⁴. Bir fiilinden dolayı kişi aleyhine ceza davası açıldıktan sonra o davanın muhakeme süreci sona ermeden aynı fiilinden dolayı aynı kişi hakkında ikinci bir ceza davası açılmaz⁸⁵. Bu bağlamda, örneğin, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verildiği takdirde, mahkûmiyet kararı açıklanmadığı için henüz kamu davası sonuçlanmamış ve hüküm kesinleşmemiş olmaktadır. Yani, sanık hakkında verilmiş, ancak henüz kesinleşmemiş bir hüküm bulunmakta, dava derdest olmaya devam etmektedir⁸⁶. Bu nedenle, aynı kişi hakkında aynı fiilden dolayı ikinci bir davanın açılması, kesin hüküm sebebiyle değil, derdestlik sebebiyle engellenmektedir⁸⁷. Başka bir ifadeyle, burada kesin hükmün olumsuz etkisini açıklayan *non bis in idem* ilkesinin etkisi söz konusu değildir.

Bir hüküm kesinleştikten sonra kişi, ister beraat etmiş, ister mahkûm edilmiş olsun, aynı fiil nedeniyle tekrar yargılanamaz, hatta fiilin suç vasfı değişik olarak düşünülse veya cezaya etki eden bir nedenin bulunduğu ileri sürülse dâhi muhakeme tekrarlanamaz. Ceza muhakemesinin konusunu teşkil eden suç ile ilgili

⁸¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Stuckenberg, "Double Jeopardy", s. 8-9.

⁸² Özen, "Non Bis In Idem", s. 390.

⁸³ Özen, 2022, s. 168.

⁸⁴ Abel, "Rechtskraft", s. 22-23; Şahin - Göktürk, 2021, s. 69; Öztürk vd., 2022, s. 57; Yenisey - Nuhoğlu, 2022, s. 647.

⁸⁵ Yenisey - Nuhoğlu, 2022, s. 826.

⁸⁶ Gökçen vd., 2023, s. 660.

⁸⁷ Özen, "Non Bis in Idem", s. 413.

yapılan muhakemenin sonlanması ve kesin hüküm verilmesi durumunda, hakkında kesin hüküm bulunan sanık, yeniden aynı fiili nedeniyle yargılanamaz⁸⁸.

Non bis in idem ilkesinin üç sonucu olduğu kabul edilmelidir⁸⁹. Birincisi, verilen ilk ceza ile haksızlık ve kusur içeriğinin tam tespitinden sonra, yeni bir cezalandırılma yapılmasının mümkün olmadığıdır. İkincisi, bu ilke gereği, kesinleşmiş hükümde belirlenen haksızlık ve kusur içeriği gerçekte olanla örtüşmüyor olsa bile yeni bir cezalandırılma yapılamayacak olmasıdır. Örneğin, bir beraat kararının kesinleşmesinden sonra bu kararın haksız yere verildiğinin anlaşılması durumunda bile yeni bir ceza yargılaması yapılamayacaktır. Son sonuç ise, hukukî güvenlik düşüncesinin maddî adalet düşüncesinden daha önemli olduğudur.

Non bis in idem ilkesi CMK'da davanın reddi kararı verileceğine dair düzenleme nedeniyle bir muhakeme şartı olarak değerlendirilmektedir⁹⁰. İlke, mahkemeler tarafından re'sen uyulması gereken usulî bir engel teşkil etmektedir⁹¹. Muhakeme şartlarının olmaması, muhakeme şartlarının özelliğine bağlı olarak soruşturmanın başlamasını, suç isnadını, dava açılmasını, davanın ilerlemesini veya hükümün verilmesini engellemektedir⁹². Uyuşmazlık hakkında önceden verilmiş olan bir kesin hüküm olması durumu da muhakeme yapılmasını engelleyen bir muhakeme şartıdır ve davanın reddi sebebidir. Mahkeme, davanın reddi kararı vermek için, madde metninde belirtilen şekilde derdest bir dava ya da verilmiş bir hüküm olup olmadığını araştırmalı veya bu yöndeki iddia ve savunmaların yanı sıra, davanın ve muhakemenin konusunu dikkate alarak "aynı kişi" ve "aynı fiil" unsurlarının var olup olmadığını tespit etmelidir.

⁸⁸ Soyubelli, "Ceza Mahkemesi", s. 26.

⁸⁹ Friedrich Christian Schroeder, "Die Rechtsnatur des Grundsatzes „ne bis in idem“", *JuS*, 1997, s. 227-228'den aktaran, Ersoy, 2018, s. 148.

⁹⁰ Birtek, "Kısmî Kesinleşme", s. 581; Şahin - Göktürk, 2021, s. 67; Öztürk vd., 2022, s. 57; Yenisey - Nuhoglu, 2022, s. 647; Özbek - Doğan - Bacaksız, Ceza Muhakemesi, s. 121; Centel - Zafer, 2022, s. 722.

⁹¹ Abel, "Rechtskraft", s. 23; Gerald Grünwald, "Die Materielle Rechtskraft Im Strafverfahren Der Bundesrepublik Deutschland", *Deutsche Landesreferate zum IX. Internationalen Kongress für Rechtsvergleichung in Teheran 1974*, herausgegeben von Hans-Heinrich Jeschek und International Congress on Comparative Law, Teheran 1974, Berlin, Boston: De Gruyter, 2018, s. 94; Schmidt, 1964, Rn. 184; Ewald Löwe - Werner Rosenberg, *Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz: StPO*, Bd. I, 22. Auflage, De Gruyter Verlag, 1971, s. 99; Tanrıver, 2007, s. 39; Akcan, "Hukuk ve Ceza Mahkemesi", s. 5; Özkaya Ferendeci, 2009, s. 100.

⁹² Centel - Zafer, 2022, s. 722.

IV. MADDÎ ANLAMDA KESİN HÜKMÜN OLUMSUZ ETKİSİNİN UNSURLARI

Bir hükmün maddî anlamda kesinleşmesiyle ceza davası tüketilmiş olur ve bunun sonucu olarak aynı kişi ve aynı fiil hakkında yeniden dava açılma imkânı ortadan kalkar. Bu durum hem beraat hükümlerinde hem mahkûmiyet hükümlerinde geçerlidir. Maddî anlamda kesin hüküm, yalnızca bir önleme etkisi yaratmakla kalmaz, aynı zamanda kişi için bir hak da teşkil eder⁹³. Maddî anlamda kesin hükmün olumsuz etkisinin doğabilmesi için iki temel unsurun bir arada yer alması şarttır. Bunlar; kişinin aynı olması ve fiilin aynı olmasıdır⁹⁴. Bu unsurlardan birinin bulunması hâlinde maddî anlamda kesin hükmün önleme etkisi kendisini göstermeyecek ve davanın reddi kararı verilemeyecektir.

A. Kişinin Aynı Olması

Kişinin aynı olması, maddî anlamda kesin hükmün olumsuz etkisinin unsurlarından biri olarak, soruşturma aşamasında şüpheli, kovuşturma aşamasında sanık ve hakkında hüküm verilen kişi hakkında yeniden yargılama yapılamayacağını ifade etmektedir⁹⁵. Öğretide bazı kaynaklarda, kişinin aynı olması durumunun, yalnızca kovuşturma evresinde ve sanık ile sınırlı olduğu sürülse de⁹⁶, kişinin aynılığının soruşturma aşamasında şüpheli bakımından da dikkate alınması gerektiği görüşündeyiz. Bu bağlamda, aynı kişinin, aynı fiilinden dolayı hakkında daha önceden verilmiş bir kesin hüküm bulunması durumunda, soruşturma aşamasında, kovuşturma olanağının bulunmamasından dolayı kovuşturmayaya yer olmadığı kararı (CMK m. 172) verilmesi gerekmektedir⁹⁷. Bu karar verilmemiş ve bu durum, kovuşturma aşamasında anlaşılırsa, aynı kişi hakkında verilmiş olan kesin hüküm, davanın reddi sebebi teşkil edecektir (CMK m. 223/7).

Kesin hükmün olumsuz etkisinden yalnızca kendi fiili sebebiyle yargılanan ve hakkında kesin bir hüküm verilen kişi faydalanmaktadır; aynı fiilden ötürü

⁹³ Ünver - Hakeri, 2019, s. 1784.

⁹⁴ Kindhäuser, 2013, s. 320; İyilikli, 2020, s. 307; Cebeci, 2021, s. 21; Özen, 2022, s. 1347. Ayrıca bkz. Yargıtay 2. Ceza Dairesinin 30.03.2000 tarihli ve 2756/3338 sayılı kararı. “Sanık hakkında kesinleşen beraat hükmü, yargılama yapılarak verildiğinden ve esasa etkili yasaya aykırılık içerse dahi kanun yolu ile kaldırılmadıkça kesin hüküm niteliğini koruyacağından eylem ve sanık aynı olduğundan açılmış ikinci dava niteliğindeki davanın reddi gerekir.” Bkz. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, <http://www.kazanci.com>, (25.09.2021).

⁹⁵ Spinellis, “Die Materielle Rechtskraft”, s. 135; Soyubelli, “Ceza Mahkemesi”, s. 26.

⁹⁶ Erem, “Kesin Hüküm”, s. 46; Şahbaz, 2020, s. 95.

⁹⁷ Ataç, “Önleme Etkisi”, s. 40.

başkalarının yargılanabilmesinin önünde herhangi bir engel yoktur⁹⁸. Yani, sözelimi, bir kişinin diğer bir kişiye karşı yaralama fiilini işlemesi sonucunda yürütülen ceza muhakemesinde beraat hükmü verilmesi durumunda, bu kişi hakkında aynı fiile dayanarak yeniden bir ceza muhakemesi yapılamayacaktır. Ancak, başka bir kişinin yine aynı mağdura karşı aynı yaralama fiilini işlemesi durumunda kişinin aynılığı unsuru gerçekleşmemiş olacağı için yeniden muhakeme yapılmasının önünde herhangi bir engel olmayacaktır.

Kişinin aynılığı kavramı, Cumhuriyet savcısı tarafından düzenlenen iddianamede yer alan kişi olarak değerlendirilmelidir⁹⁹. İddianamede kimlik bilgileri ve fizikî özellikleri somutlaştırılmış kişi, iddianameye esas teşkil eden ve hüküm verilirken iddianamede bu sıfat ve bedensel özellikleri göz önünde bulundurulmuş kişi olarak anlaşılmalıdır¹⁰⁰. Bu bağlamda, Cumhuriyet savcısı tarafından düzenlenen iddianamede, hakkında suç isnadı bulunan ve mahkûm olması istenen kişi ile hakkında kesin hüküm bulunan kişinin aynı olması durumunda kişinin aynı olduğu kabul edilecektir. İddianamede bulunmayan bir kişi ise kişinin aynılığı kapsamında değerlendirilemeyecektir.

1. Kişinin Aynı Olmasıyla İlgili Doğabilecek Sorunlar

Maddî anlamda kesin hüküm olumsuz etkisinin unsurlarından biri olan kişinin aynılığı unsuru bakımından, zaman zaman yargılanmak istenen kişi ile yargılanan ve hakkında hüküm verilen kişi arasında farklılık olduğu durumlarda bazı sorunlar ortaya çıkabilecektir.

İlk olarak, iddianamede hakkında kamu davası açılması istenen kişi yerine isimlerin benzetmesinden dolayı yanlışlık yapılarak başka bir kişinin isminin ve kimlik bilgilerinin yer alması durumu değerlendirilmelidir. Bu sorun, gaiplerin yargılanmasında da verilen hükümün isim benzerliğinden dolayı yanlış kişiye bildirilmesinde de ortaya çıkabilecektir. Verilen hükümün kimin hakkında verilmiş olacağı ile ilgili Türk öğretisinde *Yurtcan* dışında herhangi bir görüş belirtilmemiştir¹⁰¹. Alman öğretisinde ise bu durumda verilen hükümün iddianamede belirtilen kişi hakkında olduğu, verilen hükümdeki hatanın düzeltilmesi gerektiği savunul-

⁹⁸ Schmidt, 1964, Rn. 247, Karl Peters, *Strafprozess: Ein Lehrbuch*, 2. Auflage, Verlag C. F. Müller, Karlsruhe, 1967, s. 396; Henkel, 1968, s. 444; Spinellis, "Die Materielle Rechtskraft", s. 135; Yurtcan, 1987, s. 56.

⁹⁹ Spinellis, "Die Materielle Rechtskraft", s. 135.

¹⁰⁰ Özen, "Non Bis In Idem", s. 393.

¹⁰¹ Yurtcan, 2019, s. 685.

maktadır¹⁰². Kanaatimizce de, hakkında iddianame düzenlenen kişinin isminin yerine, benzer isimli başka bir kişinin yanlışlıkla yazılması durumu, şüphelinin kimliğinin yanlış yazılmasından ötürü, CMK m. 174/1-a gereğince iddianamenin iadesi sebebidir. İddianame bu yanlışlık göz önünde bulundurulmadan düzenlenirse, bu durum kovuşturma aşamasında düzeltilmelidir. Kovuşturma aşamasında hazır bulunan kişi bırakılmalı ve gerçek sanık getirilmelidir. Aksi bir durum, ceza muhakemesinin amacı olan maddî gerçeğe ulaşılmasına engeldir. Yanlışlık fark edilmeksizin hüküm verilmişse, verilen hükümdeki hata düzeltilmelidir.

İddianamede ismi ve kimliği belirtilen kişi dışında başka bir kişinin muhakemede hazır bulunması ve bu yanlışlığın muhakeme sırasında fark edilmeyecek yanlış kişi hakkında hüküm verilmesi durumunda ise verilen hükmün aslında kimin hakkında olması gerektiği ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır¹⁰³.

İlk olarak, gerçek sanık yerine mahkemede sanık sıfatıyla bulunan kişi hakkında hüküm verilmiş olması durumunda verilen hükmün iddianamede belirtilen gerçek sanık hakkında olduğu ileri sürülmüştür¹⁰⁴. Ancak bu görüş, kanaatimize göre kabul edilemez. Gerçek sanık, böyle bir durumda, Anayasa m. 36'da, AİHS m. 6/3-b'de, CMK m. 147/1-c,f'de, m. 148/4'te, m. 180 vd., m. 206 ve 207'de düzenlenen savunma haklarını kullanmamış kabul edilmelidir. Yine aynı şekilde, sanık, hâkim önüne çıkma ve verilen kararlara karşı itiraz hakkını kullanmamıştır. Başka bir görüşe göre ise, bu durumda verilen hüküm ne gerçek sanık hakkında ne de diğer kişi hakkında olup geçersiz bir hüküm söz konusudur¹⁰⁵. Bu görüşe göre, iddianamede yer alan kişi yerine başka bir kişinin geçmesi durumunda, davanın konusu eksik kalacağından hüküm de eksik kalır ve verilen hüküm, hüküm niteliği taşımaz. Böylece, kesin hükmün etkilerini yaratmaz¹⁰⁶. Bu görüşün eleştirilebilir tarafı, hükmün geçersiz olup şekle bağlı olmadan kaldırılabilmesini öne sürse de, kesinleşmiş bir hükmün kim tarafından, ne zaman ve hangi koşullarla ortadan kaldırılabilmesine dair açıklama yapılmamış olmasıdır¹⁰⁷. Diğer bir görüşe göre ise, verilen hüküm, mahkemede sanık sıfatıyla verilen kişi hakkında verilmiş olsa da sonradan yargılamanın yenilenmesi

¹⁰² Schmidt, 1964, Rn. 249; Peters, 1967, s. 436; Henkel, 1968, s. 386; Yurtcan, 2019, s. 685.

¹⁰³ Görüşler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yurtcan, 2019, s. 685-688.

¹⁰⁴ Ewald Löwe - Werner Rosenberg, *Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz: StPO*, Bd. II, 1. Auflage, 1965, s. 95'ten aktaran, Yurtcan, 2019, s. 686.

¹⁰⁵ Schmidt, 1964, Rn. 252; Henkel, 1968, s. 386.

¹⁰⁶ Schmidt, 1964, Rn. 252; Henkel, 1968, s. 386; Yurtcan, 2019, s. 686.

¹⁰⁷ Yurtcan, 2019, s. 687.

yoluyla ortadan kaldırılabilir¹⁰⁸. Bu görüşün olumlu tarafı, gerçekten yargılanan kişiye olağanüstü kanun yoluna başvurarak hakkında verilen hükümün ortadan kaldırılması çaresinin sunulmuş olmasıdır. Bize göre de, yanlış sanık hakkında olsa bile bir muhakeme yapılmış ve bir kesin hükme ulaşılmıştır. İddianamede yer alan asıl sanık değil, muhakemeye katılan kişi hakkında kesin bir hüküm verildiği kabul edilmelidir. Çünkü sonuç olarak, muhakeme aşamasında mahkeme önüne çıkan ve savunma hakkını kullanan bir kişi söz konusudur. Bu kişi hakkında verilen bir kesin hükümün hiçbir kanun yolu öngörülmezsizin kendiliğinden kaldırılabilceğini savunan görüş, kesin hükümün gücünün azalmasına sebep olacağından isabetli değildir. Bu konuda hakkında yanlış olarak hüküm verilen kişinin kanun yollarına başvurması ve kesin hükümün bu yollardan geçerek kaldırılması gerekmektedir.

2. İştirak Hâlinde İşlenen Suçlar Bakımından Kişinin Aynılığı

İştirak hâlinde işlenen suçlar bakımından kişinin aynılığı unsuru ayrıca değerlendirilmelidir. Bu konu hakkında öğretilerde farklı fikirler bulunmaktadır.

Yurtcan'a göre, yargılanan kişi dışında kalan kişiler anlamında ilkeye istisna getirmek doğru değildir. Ceza muhakemesinde maddî gerçek aranmaktadır; ancak bu maddî gerçek, her hâkimin kendisinin yapacağı araştırma ile belirlenmelidir, diğer bir kişiyi yargılayan mahkeme, ilk mahkeme tarafından verilen hüküm tamamen tanıyacak olursa, maddî gerçeği değil, şeklî gerçeği aramış olur¹⁰⁹.

Erem'e göre, suç ortaklarından birisi hakkında hüküm verilmiş olması diğer ortaklar hakkında bundan sonra ceza davası açılmasına engel değildir, mevcut hükümün ikinci dava sonunda verilecek hükme etkisi önemlidir. Yazara göre, bir sanık hakkında kesinleşmiş beraat veya mahkûmiyet hükmü, aynı fiilden dolayı bir başka kişi hakkında tekrar dava açılmasına engel sayılamayacaktır. Söz konusu yasaklıktan diğer sanıklar yararlanamayacaktır¹¹⁰.

Özen'e göre, kişinin aynılığının lafzına sıkı sıkıya bağlı kalınarak dikkate alınması durumunda, önceki davada hakkında herhangi bir hüküm verilmemiş kişi hakkında yeniden dava açılması gerekir; ancak muhakemenin sonunda fiilin suç oluşturmadığının kesinleşmesi durumunda yeniden yargılama yapılması, usul ekonomisine aykırıdır¹¹¹.

¹⁰⁸ Peters, 1967, s. 242.

¹⁰⁹ Yurtcan, 1987, s. 58.

¹¹⁰ Erem, "Kesin Hüküm", s. 46.

¹¹¹ Özen, "Non Bis In Idem", s. 394.

Ataç'ın bizim de katıldığımız görüşüne göre, iştirak durumunda, aynı kişi unsuru açısından kesin hükmün olumsuz etkisine bir istisna tanınıp tanınmayacağı hususu, hükmün verilme gerekçesine bakılarak değerlendirilmelidir. İştirak hâlinde işlenen suçlarda, suç ortaklarından biri hakkında verilen beraat hükmünün diğer sanıklara sirayet edip etmemesi, beraat hükmünün gerekçesine bağlıdır. Örneğin, yüklenen fiilin kanunda suç olarak tanımlanmamış olması sebebiyle suç ortaklarından biri hakkında beraat hükmü verilmesi durumunda, bu durum diğer suç ortaklarına da sirayet edecektir. Yani, diğer ortaklar hakkında da kamu davası açılmayacak, açılmış bir kamu davası varsa beraat hükmü verilmesi gerekecektir. Ancak, beraat hükmünün yüklenen suç açısından failin kast veya taksirinin bulunmaması sebebine dayanması durumunda, diğer suç ortakları hakkında kamu davası açılmasına engel oluşturmayacaktır. Suç ortaklarından biri hakkında düşme hükmü verilmesi durumunda da diğer suç ortakları hakkında kamu davası açılıp açılmayacağı hakkında da hükmün gerekçesine bakılmalıdır. Örneğin, af, zamanaşımının dolması gibi hâller, diğer suç ortaklarına da sirayet edecektir; ancak suç ortaklarından birinin uzlaşma yolu ile kovuşturma aşamasında mağdur ile uzlaşması durumunda, yalnızca uzlaşan kişi uzlaşmadan yararlanabileceğinden (CMK m. 255), diğer suç ortakları hakkında kamu davası açılabilecektir¹¹².

B. Fiilin Aynı Olması

Ceza muhakemesinde maddî anlamda kesin hükmün olumsuz etkisinin doğabilmesi için fiilin aynı olma koşulunun gerçekleşmesi gerekmektedir. Kesin hükümle sona eren ilk muhakemenin konusu olan fiil ile sonraki muhakemenin konusu olan fiilin aynı olması durumunda ikinci bir dava açılmayacaktır¹¹³. Bu nedenle, bir ceza muhakemesinin konusunu neyin oluşturduğunu incelemek gerekmektedir. Öncelikli olarak, muhakeme hukuku anlamında fiilin ceza muhakemesinin konusunu oluşturup oluşturmadığı sorusunu açıklığa kavuşturulmalıdır. Ancak bu soruya olumlu yanıt verildiğinde fiil kavramının tanımı ve sınırları tartışılabilir.

Muhakemenin konusu kavramı hakkında üç grupta özetleyebileceğimiz görüşler hâkimdir. İlk görüş¹¹⁴ yaşam sürecinden yola çıkarak fiili muhakemenin

¹¹² Ataç, "Önleme Etkisi", s. 41-42.

¹¹³ Radtke, 1994, s. 81; Spinellis, "Die Materielle Rechtskraft", s. 43-44.

¹¹⁴ Beling, 1928, s. 104, Henkel, 1968, s. 444.

konusu olarak görürken, ikinci görüş¹¹⁵, devletin cezalandırma talebini muhakemenin konusu olarak belirlemektedir. Üçüncü görüş¹¹⁶ ise ceza muhakemesinin konusunu savcının devletin ceza adalet sisteminin kendisine sunulan olgularla ilgili olarak cezalandırma yükümlülüğünü yerine getirmesinde görmektedir.

Hukukî düzeni yeniden tesis etmeye yönelik her faaliyetin bir ceza mahkemesi tarafından gerçekleştirilemeyeceği, sadece ceza muhakemesi hukukunda ve dolaylı olarak maddî ceza hukukunda öngörülenlerin gerçekleştirilebileceği düşünülürken, bir yaşam sürecinin belirli yönleri muhakemenin konusu olarak kabul edilebilirken, bir bütün olarak yaşam süreci asla bir muhakemenin konusu olamaz¹¹⁷. Bu bağlamda, ilk olarak, yaşam sürecinin parçası olarak fiilin muhakemenin konusu olduğu kabul edildiği takdirde, fiil kavramı, yargılamada ortaya konan olgular olarak anlaşılabilir. Fiil kavramının bu yorumuna göre, gerçekleri tespit etmek ve açıklığa kavuşturmak mahkemenin görevi olacaktır¹¹⁸. İkinci olarak, hukuk normunun kapsamına giren olgular ve sonuçta ortaya çıkan suç da fiil olarak tanımlanabilir. Bu durumda ise mahkemenin görevi, bir kişi tarafından bir suçun işlendiğini tespit etmek olacaktır. Son olarak, suç kavramı, ceza davası, yani tüm cezaî sonuçlarıyla birlikte belirli bir yaşam meselesi olarak da anlaşılabilir. Bu durumda, mahkemenin görevi hem gerçekleri tespit etmek hem de bunları hukukî açıdan değerlendirmek ve bunlardan doğan hukukî sonuçları ortaya çıkarmak olacaktır¹¹⁹.

Ceza muhakemesi her ne kadar aralarında bağlantı olsa da anlamı ve amacı bakımından maddî ceza hukukundan farklı olduğundan¹²⁰, fiil kavramı da farklı şekilde değerlendirilmektedir. Maddî ceza hukuku anlamında fiil¹²¹; kişinin ira-

¹¹⁵ Johann Julius Wilhelm von Planck, *Systematische Darstellung des deutschen Strafverfahrens auf Grundlage der neueren Strafprozeßordnung seit 1848*, Dieterich Verlag, Göttingen, 1857, s. 45; Abel, "Rechtskraft", s. 65.

¹¹⁶ Theo Vogler, *Die Rechtskraft des Strafbefehls*, Verlag C. F. Müller, Karlsruhe, 1959, s. 80.

¹¹⁷ Spinellis, "Die Materielle Rechtskraft", s. 44.

¹¹⁸ Spinellis, "Die Materielle Rechtskraft", s. 46.

¹¹⁹ Spinellis, "Die Materielle Rechtskraft", s. 46.

¹²⁰ Yenisey - Nuhoğlu, 2022, s. 827.

¹²¹ TCK'nın birçok maddesinde "fiil" kelimesi kullanılmaktadır (TCK m. 2, 7, 8, 10, 22, 23, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 40, 43, 44). Bazı maddelerde ise "hareket" kelimesi tercih edilmiştir (TCK m. 22/6, 30/1, 35, 36). TCK m. 22/2'de de "davranış" kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Öğretilerde de fiil kavramını ifade etmek için "hareket", "davranış" ve "eylem" kavramları kullanılabilir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Selman Dursun, *Disiplinler Arası Bir Yaklaşımla Ceza Hukukunda Hareket Kavramı ve Terimi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 21 vd.

desi ile gerçekleştirdiği, belli bir neticeyi gerçekleştirmeye yönelmiş ve dış dünyada etkisini gösteren bir insan davranışı olarak tanımlanmaktadır¹²². Bir suçun var olabilmesinin en önemli şartı fiilin varlığıdır. Ceza hukukunda fiil niteliğine sahip olmayan bir düşüncenin veya bir davranışın cezalandırılması mümkün değildir. Fiil kasıtlı ya da taksirli, icraî ya da ihmalî tüm suçların temelidir ve suçun kanunî tanımına uygun bir fiil işlenmediği sürece suçtan söz edilemez¹²³. Ceza muhakemesi hukuku bağlamında ise, fiil ile ilgili birçok düzenleme bulunmasına rağmen, fiilin muhakeme hukukunda ne anlama geldiğine ilişkin herhangi bir normatif tanımlama bulunmamaktadır¹²⁴.

Ceza muhakemesi hukukunda fiilin aynılığı, sınırlandırmayı teşkil eden esas sorun olduğundan maddî anlamda kesin hükmün olumsuz etkisine ilişkin tüm tartışmaların odak noktasıdır¹²⁵. Bu bağlamda, fiil kavramının ceza muhakemesi hukukundaki anlamının değerlendirilmesi ve sınırlandırılması gerekmektedir. Ceza muhakemesinde fiil, birden çok işleve sahiptir. İddianamenin düzenlenmesinden hükmün kesinleşmesine kadar, hatta hüküm kesinleştikten sonra da dikkate alınması gereken bir kavram olduğundan; yalnızca mahkemenin bağlı olduğu hukukî sınırın belirlenmesinde değil, aynı zamanda hukukî araştırma ve hükmün kapsamının tespitinde ve maddî anlamda kesin hükmün olumsuz etkisini sınırlarını çizmede oldukça önemli bir işlev görmektedir¹²⁶. Fiil kavramının işlevlerinden biri olan hukukî bağlılık; iddianamenin kabulü ile başlamakta ve kesin hüküm ile sona ermektedir. Hukukî bağlılık, muhakemede neyin derdest olduğunun tespit edilmesini sağladığından bu işlev ile sonradan yeni bir muhakeme sürecinin yürütülmesi engellenmektedir. Ceza muhakemesi anlamında fiil kavramının bu işlevi, kesin hükmün sınırlarını belirlemektedir; zira, muhakemenin konusunun objektif unsurunu teşkil eden fiil dışındaki fiiller yeni bir yargılama yapılmasını gerektirecektir¹²⁷.

¹²² İzzet Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 18. bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 179; Mahmut Koca - İlhan Üzülmöz, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 15. bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 101-102; Veli Özer Özbek - Koray Doğan - Pınar Bacaksız, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 13. bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 214.

¹²³ İ Özgenç, 2022, s. 179; Koca - Üzülmöz, 2022, s. 102.

¹²⁴ Kelep Pekmez, 2019, s. 3.

¹²⁵ Abel, "Rechtskraft", s. 24.

¹²⁶ Kelep Pekmez, 2019, s. 5.

¹²⁷ Kelep Pekmez, 2019, s. 16-17.

1. Alman Öğretisinde Fiilin Aynılığı Yaklaşımı

Fiilin aynılığı konusunda muhakeme hukuku öğretisinde birden çok düşünce ileri sürülmüştür. Alman ceza muhakemesi hukukunda da fiil (*die Tat*) kavramı oldukça tartışılmıştır.

Fiilin aynılığını tarihî yaşam olayı (*historische Lebensverhalt*) görüşüne dayandıran görüşler, Alman öğretisinde ve uygulamada¹²⁸ sıklıkla görülmektedir¹²⁹. Bu görüşe göre, muhakeme hukuku anlamındaki fiil, iddianamenin atıfta bulunduğu ve sanığın fail olarak bir suç işlediğinin iddia edildiği tarihsel ve dolayısıyla zamansal ve olgusal olarak sınırlı olaydır¹³⁰. Başlangıç noktası, ilk olarak iddianamede anlatılan olaydır. Bununla birlikte, iddianamede açıkça belirtilmeyen fiilleri de, iddianamede tanımlanan süreç içinde meydana geldikleri söylendiği sürece kapsamaktadır¹³¹. Bu görüşü savunan yazarlar, hâkimin, iddianamede belirtilmiş olayla bağlı olmadığını ve önüne gelen olayı bütün ihtimalleri göz önünde bulundurarak bizzat değerlendirmesi gerektiği fikrindedir. Hâkim, bu değerlendirmeyi yaparken fiille birlikte meydana gelen ancak iddianamede yer almayan diğer olayları da yargılama kapsamına alabilecek ve bunlar hakkında hüküm verebilecektir¹³².

Alman öğretisinde *Henkel* tarihî olay görüşünün esas alınması görüşünde ise de bunun sınırlandırılması gerektiğini savunmaktadır. Yazara göre, kesin hüküm olumsuz etkisi yalnızca tarihî olayın, yani, fiilin mahkemede tarafından yargılanabildiği ölçüde bulunmaktadır. Mahkemenin somut olayda yargılayabildiği her şey ceza muhakemesi anlamında fiile aittir. Bu nedenle mahkemenin somut olayda, aynı sanık tarafından aynı durumda işleme ihtimâli olan başka

¹²⁸ Bkz. BGHSt 45, 211; BGHR StPO § 264 Abs. 1 Tatidentität 35, <https://juris.bundesgerichtshof.de/>, (28.10.2021).

¹²⁹ Abel, "Rechtskraft", s. 25; Hermann Büchner, "Der Begriff der strafprozessualen Tat", *Fachbereichs Rechtswissenschaft der Bayerischen Julius-Maximilian-Universität Würzburg*, (Zur Erlangung der Doktorwürde), Würzburg 1976, s. 16; Ralf Neuhaus, "Der strafverfahrensrechtliche Tatbegriff- 'ne bis in idem'", *Rechtswissenschaftliche Fakultät der Ruhr Universität Bochum*, (Inaugural-Dissertation), Bochum 1985, s. 33; Huber Detmer, "Der Begriff der Tat im strafprozessualen Sinn-Grenzen der Tatidentität", *Rechts- Und Staatswissenschaftliche Fakultät der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn*, (Inaugural-Dissertation), Bonn 1989, s. 151; Radtke, 1994, s. 91; Specht, 1999, s. 163; Thomas, 2002, s. 189; Greco, 2015, s. 431.

¹³⁰ Beling, 1928, s. 112; Greco, 2015, s. 431; Roxin - Schönemann, 2014, §52, Rn. 11.

¹³¹ Greco, 2015, s. 432.

¹³² Löwe - Rosenberg, 1971, § 264.

bir suçta ışık tutacak belirli bir durumu araştırmak için bir nedeni yoksa, bu başka suç ilk yargılamanın konusu haline gelmemiştir ve gelecekteki yargılamaların konusu haline getirilebilir. Mahkemenin, görevini özenle yerine getirmesine karşın, bazı hususları elinde olmayan nedenlerle yargılama dışında bırakması durumunda bu hususlar yeniden bir yargılamanın konusunu oluşturabilmektedir¹³³.

Peters, ceza muhakemesi anlamında fiilin aynılığı kavramının ceza hukuku normlarına göre değil, maddî olaya göre belirlenmesi gerektiğini savunmuştur. Yazar, değerlendirmesini failin davranışı istikametine göre yapmış, dış görünüş bakımından aynı olan olayların istikametinin birbirinden farklı olması nedeniyle fiillerin birbirinden ayrılabilirdiğini öne sürmüştür¹³⁴.

Fiilin aynılığı kavramını hukukî kriterlere göre açıklayan yazarlardan biri olan *Bertel*, korunan hukukî değer ölçütünü savunmaktadır. Yazara göre, birçok hukukî değer birleşerek yalnızca bir korunan hukukî değer oluşturabileceği kabul edilirse, iddianame ile hüküm arasında veya iki hükmün karşılaştırılmasında olayda korunan hukukî değerlerin aynılığı tespit edilmelidir. Buna göre, ihlâl edilen hukukî değerler arasında benzerlik veya yakınlık bulunması durumunda bunların aynı fiile ilişkin oldukları yorumuna ulaşılmalıdır¹³⁵.

Oehler ise korunan hukukî değer teorisini reddetmektedir. Yazar, konu hakkında hareketin esas alınması gerektiği görüşündedir ve hareket içeriklerini göz önünde bulundurmaktadır. Yazar, iddianameden sonra ortaya çıkan hareketi başlangıç noktası olarak almaya çalışmaktadır. Maddî bir yaklaşımı reddederek, öncelikle Alman Ceza Muhakemesi Kanunu (StPO)'nun 264. maddesinin 2. bendine atıfta bulunmakta ve bu bentten hareketin özü ile aynılığın önemli olduğu sonucunu çıkarmaktadır. Yazara göre, her iki tipikliğin icra hareketleri bir "*idem*" içermek durundadır ve yalnızca hareketin içeriğinin bir kısmının veya zincirleme harekette olduğu gibi tamamen bağımlı fiilin kapsanması muhakeme hukuku bakımından aynılığı tesis edebilir¹³⁶.

¹³³ Henkel, 1968, s. 386-387. Aynı yönde bkz. Beling, 1928, s. 269; Spinellis, "Die Materielle Rechtskraft", s. 124.

¹³⁴ Peters, 1967, s. 439; Yurtcan, 1987, s. 78.

¹³⁵ Christian Bertel, *Die Identität der Tat: der Umfang von Prozeßgegenstand und Sperrwirkung im Strafverfahren*, Springer Verlag, Wien, 1970, s. 139 vd.'dan aktaran Kelep Pekmez, 2019, s. 83.

¹³⁶ Dietrich Oehler, "Die Identität der Tat", *Festschrift für Ernst Heinrich Rosenfeld*, Berlin, 1949, s. 150.

Achenbach, konunun sadece doğal bir şekilde belirlenebilecek bir süreçle değil, bir sürecin sosyal anlamı ile ilgili olduğuna işaret ederek hâkim görüşe açıklık getirmektedir. Yazar, hukuk eğitimi almamış, ancak hayatın içinden bir gözlemci modeli kullanmakta ve bu gözlemcinin olay olarak nitelendirebileceği birleşik bir fiil olduğunu düşünmektedir. Yazara göre, diğer ölçütler dil kullanımı ve yaşam deneyimi olacaktır. Bununla net bir sonuca ulaşılamaması halinde maddî hukuk kriterleri kullanılacaktır¹³⁷.

Schlehofer, StPO §200'de iddianamede bulunması gereken unsurlar arasında fiilin işlendiği yer ve zaman sayıldığından, fiilin aynılığını olaylar arasındaki zaman ve mekân bakımından aynılık ölçütüne bağlamıştır. Yazara göre, bir kişinin muhakeme hukuku anlamında yeni bir fiille karşı karşıya olup olmadığı net bir şekilde belirlenebilir. Ancak yazar, fiilin aynılığı bağlamında belirli bir tanımlama yapmaktan kaçınmaktadır ve olayı tanımlamak ve belirlemek için hangi ölçütlerin kullanılacağını kesin olarak belirlememektedir. Yazara göre, fiil kavramı ve davasız yargılama olmaz ilkesi arasındaki ilişki de bu sayede kurulmuş olur¹³⁸.

Schwinge, karma görüşü savunmuş, fiilin aynılığı açısından ilk fiil ile ikinci fiilin icra hareketlerinin örtüşmesi ve korunan hukukî değerlerin aynı olması gerektiğini iddia etmiştir. Yazara göre, ilk davada hakkında kesin hüküm verilen fiil ile aynı haksızlık içeriğine sahip diğer bir fiil, aynı korunan hukukî değere sahip oldukları sürece aynı fiil sayılırlar¹³⁹. Yazar, muhakeme hukuku açısından insan hareketlerini değerlendirirken ceza kanununda yer alan kanunî tiplere göre bir ayırım yapılması gerektiğini savunmakta, hâkimin ancak bu şekilde önüne gelen olayları önem sıralamasına koyabileceğini öne sürmektedir¹⁴⁰.

Roxin, fiilin aynılığının hukukî nitelendirmeden bağımsız bir biçimde, iddianamede yer alan harekete göre belirlenmesi gerektiği fikrindedir¹⁴¹.

¹³⁷ Hans Achenbach, "Strafprozessuale Ergänzungsklage und materielle Rechtskraft, 1975, *ZStW*, V. 87, Nr. 1, s. 91.

¹³⁸ Horst Schlehofer, "Der Verbrauch der Strafklage für die abgeurteilte Tat", *GA*, 1997, Düsseldorf, s. 109.

¹³⁹ Erich Schwinge, "Identität der Tat im Sinne der Strafprozessordnung", *ZStW*, 1932, V. 52, 1932, s. 231'den aktaran Kelep Pekmez, 2019, s. 88.

¹⁴⁰ Schwinge, 1932, s. 221'den aktaran Yurtcan, 1987, s. 117-118.

¹⁴¹ Claus Roxin, "Anmerkung zum Urteil des BGH vom 21.12.1983 - 2 StR 578/83 (BGHSt 32, 215) (Zur Tatidentität Bei Veränderung Des Tatbildes Zwischen Anklage Und Urteil)", *JR*, 1984, s. 348'den aktaran Kelep Pekmez, 2019, s. 89.

2. Mukayeseli Hukukta ve Uluslararası Hukukta Fiilin Aynılığı Yaklaşımı

Çoğu yabancı hukuk sisteminde fiilin aynılığı kavramının değerlendirilmesi genel olarak tarihî olay dikkate alınarak yapılmaktadır¹⁴². Yani, maddî anlamda kesin hükmün olumsuz etkisinin unsurlarından biri olan fiilin belirlenmesinde belirleyici olarak tarihî olay vurgulanmaktadır¹⁴³. Çin Halk Cumhuriyeti gibi bazı ülkeler ise suçu, yani, ulusal hukuka göre fiilin hukukî niteliğini göz önünde bulundurmaktadır¹⁴⁴. Fransa'da, fiilin aynılığından tarihî olayın anlaşılması gerektiği uzun bir süre içtihatlar ile kabul edilmiştir ve bu fikir, Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 368. maddesine "*même sous une qualification différente (farklı bir niteliği olsa bile)*" ifadesinin eklenmesiyle sürdürülmüştür¹⁴⁵. Hollanda'da esas olarak tarihî olaya dayanan, ancak aynı zamanda bu suçun hukukî niteliğini de dikkate alan ortalama bir yaklaşım izlenmektedir¹⁴⁶. Belçika'da ise tarihsel olaya dayalı bir *idem* kavramı yalnızca ulusal davalarla sınırlıdır, uluslararası durumlarda ise fiilin hukukî niteliği belirleyici kabul edilmektedir¹⁴⁷.

Uluslararası ceza hukuku bağlamında, aynı fiil unsurunun değerlendirilmesinin de bu şekilde yapılması gerekmektedir. Çünkü devletlerin ceza kanunlarında aynı isimle yer alan suçların kapsamına farklı fiillerin girebilmesi mümkündür. Bir fiil bir devletin ceza kanununa göre suç teşkil ederken, diğer bir devletin ceza kanuna göre suç teşkil etmeyebilir veya suç düzenlemesi farklı bir isimle yapılmış olabilir. Bu nedenle, uluslararası ceza hukukunda fiil kavramı "*tarihî olay*" şeklinde anlaşılmalı ve fiilin hukukî nitelendirmesine bağlı kalınmamalıdır¹⁴⁸.

Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 14/7. maddesi "*Bir ülkenin hukukuna ve ceza yargılama usulüne uygun olarak daha önce kesin biçimde mahkûm olan veya beraat eden bir kimse aynı suçtan ötürü ikinci kez yargıla-*

¹⁴² Specht, 1999, s. 159-160.

¹⁴³ Jose Luis De la Cuesta, "Concurrent National and International Criminal Jurisdiction and the Principle 'Ne Bis In Idem' General Report", *Revue Internationale de droit pénal*, 2002, V. 73, No: 3/4, s. 789.

¹⁴⁴ De la Cuesta, "Ne Bis In Idem", s. 711.

¹⁴⁵ İlgili maddeye göre, yasal olarak beraat eden hiç kimse, farklı bir niteleme altında olsa bile, aynı fiil nedeniyle yeniden tutuklanamaz veya yeniden suçlanamaz. Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nun İngilizce Metni için bkz. https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/document/fra/2006/code_of_criminal_procedure_en_html/France_Code_of_criminal_procedure_EN.pdf, (28.04.2023).

¹⁴⁶ De la Cuesta, "Ne Bis In Idem", s. 711.

¹⁴⁷ De la Cuesta, "Ne Bis In Idem", s. 711-712.

¹⁴⁸ Cebeci, 2021, s. 27.

namaz ve cezalandırılmaz." hükmünde, AİHS'e Ek 7 no.lu Protokol'ün 4. maddesinde *"Hiç kimse, bir devletin hukukuna ve ceza muhakemesi usulüne uygun olarak kesin bir hükümle mahkûm edildiği ya da beraat ettiği bir suçtan dolayı, aynı devletin yargı yetkisi içindeki ceza yargılamaları kapsamında yeniden yargılanamaz veya cezalandırılmaz."* hükmünde ve Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı¹⁴⁹ 50. maddesi *"Hiç kimse, yasalara uygun olarak Birlik içinde daha önce beraat ettiği ya da mahkûm edildiği bir suçtan dolayı tekrar yargılanamaz ya da cezalandırılmaz."* hükmünde *"aynı suç"* kavramına atıfta bulunmaktadır. Sadece Schengen Yürütme Antlaşması¹⁵⁰ madde 54'te bir akit tarafta yargılanması kesin olarak biten bir kişi hakkında bir ceza verilmiş olması durumunda, bu ceza infaz edilmişse veya fiilen infaz sürecindeyse aynı fiil nedeniyle başka bir akit Tarafta kovuşturulmayacağı düzenlenmiş¹⁵¹ ve *"aynı fiil"* kavramından bahsedilmiştir.

Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 14/7. maddesi ve AİHS'e Ek 7 no.lu Protokol'ün 4. maddesinin daha sonra ilgili sözleşmelere dahil edildiği ve tartışmalı kalmaya devam ettiği akılda tutulmalıdır ki bu, konu hakkındaki hükümlerin kaleme alınmasının, sözleşmeleri imzalayanların sözleşmenin doğru bir biçimde kurulması ve yorumlanması konusundaki görüşlerinden ziyade, sözleşmeleri imzalayanların *non bis in idem* ilkesine ilişkin kaygılarını yansıttığının bir göstergesi olabilir. AİHS'e Ek 7 no.lu Protokol'ün 4. maddesinde aynı devlet içerisinde geçerli olacak bir kural öngörülmüş olup bir kişi hakkında aynı fiil sebebiyle bir ülkede verilen kesin hükme rağmen, farklı bir ülkede yeniden yargılama yapılması ve ceza verilmesi yasaklanmamıştır. Maddede *"aynı devlet"* ifadesi kullanılmış olduğundan, Protokol, taraf devletlere yabancı mahkeme kararlarını tanıma yükümlülüğü yüklememiştir¹⁵². Başka bir ifadeyle, Protokol, ulusal düzeyde bir koruma sağlamakta, ilkenin uygulama alanı ilk muhakemenin yapıldığı devletle sınırlı tutulmaktadır¹⁵³. İmzacıların,

¹⁴⁹ Şart, Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi'nin C serisinin 364. sayısında, 18 Aralık 2000 tarihinde yayımlanmıştır. Şartın tercümesi için bkz. Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Avrupa_Birligi_Temel_Haklar_Sarti%E2%80%8B.pdf, (21.10.2021).

¹⁵⁰ Ülkeler arası iç sınırların kaldırılmasını ve dış sınırların kontrolünü amaçlayan antlaşma, 14 Haziran 1985 tarihinde imzalanmıştır. 19 Haziran 1990'da imzalanan Schengen Antlaşmasını Uygulama Konvansiyonu ile antlaşma uygulamaya koyulmuştur.

¹⁵¹ Antlaşmanın İngilizce metni için bkz. EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A42000A0922%2802%29>, (21.10.2021).

¹⁵² H. Özgenç, "Vergi Hukukunda", s. 13.

¹⁵³ H. Özgenç, "Vergi Hukukunda", s. 13.

kendi iç hukuk sistemlerinde herhangi bir sorun yaşamamak için, uluslararası insan hakları belgelerinde kasten zayıf bir *non bis in idem* ilkesini tercih etmiş olmaları muhtemeldir¹⁵⁴.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), uzun yıllar, AİHS'e Ek 7 no.lu Protokol'ün 4. maddesinde yer alan "aynı suç" kavramının yorumuyla uğraşmıştır. Bununla birlikte, AİHM'in *Zolotukhin/Rusya* davasındaki son kararında, Büyük Daire, Protokol'ün 4. maddesinde yer alan aynı suç kavramının *aynı olaylar veya özünde aynı olan olaylar* olarak algılanması gerektiğini belirtmiştir¹⁵⁵. Bu

¹⁵⁴ Van Bockel, "Ne Bis In Idem", s. 50.

¹⁵⁵ Bkz. HUDOC, "...Suçların kimliğiyle ilgili olarak, AİHM geçmişte farklı yollar izlemiştir: Bunların bir kısmında hukuken nasıl nitelendirildiklerine bakmaksızın olayların kimliğine önem vermiş, bazılarında aynı olaylar farklı suçlara yol açabilir ilkesini koymak suretiyle hukukî nitelermeye önem vermiş, başkalarında da iki suçun temel ortak unsurlarını aramıştır. Bu yolların farklılığının 7 no'lu Protokol'ün 4. maddesinin güvenceye aldığı temel hakla uyumsuz bir hukukî güvensizlik kaynağı haline geldiğini düşünen AİHM, AİHS anlamında "aynı suç" ifadesinden ne anlaşılması gerektiğini açıklamaya karar vermiştir. Özellikle Birleşmiş Milletler Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Paketi, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı ve Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi gibi diğer uluslararası belgelerde öngörüldüğü anlamıyla aynı suçtan iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama hakkının kapsamını analiz ettikten sonra, AİHM, 7 no'lu Protokol'ün 4. maddesinin birinci suçun oluşmasına yol açan aynı olaylar veya "özünde" aynı olan olaylar nedeniyle ikinci bir suç için bir insanın kovuşturulmasının veya yargılanmasının yasaklanması şeklinde anlaşılması gerektiği kanaatindedir. Bu güvence yeni kovuşturmaların açıldığı ve bir önceki mahkûmiyet veya beraat kararının daha önce kesinleşmiş olduğu durumlarda uygulama alanı bulur. Bu olayda, Ceza Kanunu'nun 318 ve 319. maddelerine dayanılarak açılmış ceza davası 7 no'lu Protokol'ün 4. maddesi açısından bir sorun doğurmamaktadır, çünkü başvurunun komutana karşı yaptığı hareketler ilk defa ve sadece ceza yargılamasının konusunu oluşturmuştur. Ancak başvurunun önce idarî prosedür çerçevesinde, İdarî Suçlar Kanunu'nun 158. maddesine dayanılarak, mahkûm edilmesine, sonra da Ceza Kanunu'nun 213. maddesi temelinde hakkında ceza davası açılmasına sebep olan huzur bozucu eylemler için durum farklıdır. AİHM başvurucuya karşı açılan idari ve ceza prosedürlerinin her ikisinin temelinde bulunan olayların sadece bir konuda farklılık gösterdiği - bir polise karşı şiddete başvurma tehdidi - ve sonuç olarak özünde aynı olaylar olarak kabul edilmeleri gerektiği kanaatindedir. Daire gibi Büyük Daire de "idarî" prosedür çerçevesinde üç gün hapis cezasına çarptırılmanın kesin bir karar olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca, AİHM başvurunun ceza yargılaması sonucunda beraat etmiş olmasının başvurunun aynı suçtan iki defa yargılandığı iddiasını ortadan kaldırmadığının altını çizer. AİHM 7 no'lu Protokol'ün 4. maddesinin üç farklı garanti içerdiğinin altını çizer: Aynı olaylar için iki defa i. kovuşturulmama, ii. yargılanmama veya iii. cezalandırılmama. Öte yandan, başvurunun beraat etmesi sadece delil yetersizliğine dayandığından başvurucağı mağdur sıfatından yoksun etmemiştir. Rus makamlarının yargılamanın herhangi bir aşamasında *non bis in idem* ilkesinin ihlal edildiğini kabul ettiklerine dair bir bulgu yoktur. Özet olarak, AİHM Ceza Kanunu'nun 213 § 2 b maddesine dayanılarak başvuru hakkında açılmış ceza davasıyla ilgili suçun, başvurunun daha önce, İdarî Suçlar Kanunu'nun 158. maddesine dayanılarak, kesin bir kararla mahkûm edilmesine neden olan suçla esas olarak aynı olduğu kanaatindedir.", <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%22fulltext%22:%22Zolotukhin%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22>}, (23.10.2021).

davada başvuru, işlemiş olduğu kabahat nedeniyle yargılanarak 3 gün tutuklu kaldığını, daha sonra aynı sebeple tekrar yargılandığını ve bunun Protokol'e aykırı olduğunu öne sürmüştür. Mahkeme, aynıyet unsurunu değerlendirirken çeşitli ölçütler çerçevesinde başvurunun mahkûm edildiği ve kovuşturmasının sürdüğü iki suçun aynı olup olmadığını incelemiş, söz konusu iki suçun aynı fiilden (*same conduct*) kaynaklandıklarını, ancak suçların öneminin, sonuçlarının, korudukları hukukî ve sosyal değerlerin farklı olması sebebiyle temel unsurlarının (*essential elements*) farklı olduğunu belirtmiştir¹⁵⁶. Mahkeme "*idem*" unsurunun değerlendirmesini yaparken, olayların yer ve zaman bakımından ayrılmaz bir bütün içinde olup olmadığına bakmış, daha sonra Rus Ceza Kanunu'nda ve Rus Kabahatler Kanunu'nda yer alan düzenlemelerin aynı suç olduğu düşüncesine vararak aynı suç sebebiyle iki kez yargılanan kişi hakkında *non bis in idem* ilkesinin ihlâl edildiği sonucuna varmıştır. *Zolotukhin* kararında öne sürülen bu düşünce, daha sonra farklı davalarda da uygulanmıştır¹⁵⁷.

¹⁵⁶ H. Özgenç, "Vergi Hukukunda", s. 21.

¹⁵⁷ Bkz. HUDOC, Ruotsalainen/Finland, B. No: 13079/03, 16/09/2009, "*Mahkeme, başvuran aleyhinde yürütülen her iki davanın temelindeki olayların aslında aynı olduğunu ve her iki olayın da mazot yerine daha az vergilendirilmiş olan yakıt kullanımına ilişkin olduğunu kaydetmiştir. Tek fark, ilk davada söz konusu olan niyet kavramıdır. Mahkeme sonuç olarak, ikinci yaptırımın bir önceki davadaki ile aynı olaydan kaynaklandığını ve bu nedenle 7 No.lu Protokol'ün 4. maddesine aykırı olarak mükerrer yargılamanın söz konusu olduğunu kaydetmiştir.*" <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92961>, (01.01.2021). Ayrıca bkz. HUDOC, Tsonya Tsonev/Bulgaria, B. No: 2376/03, 14/04/2010, "*Başvuran ve bir arkadaşı evlerine gittikleri üçüncü bir kişiyle şiddet içeren bir kavga etmişlerdir. Komşular tarafından yapılan ihbar üzerine olay yerine giden polisler başvuruları yakalamışlardır. Bir hafta sonra, kamu düzenine ilişkin bir belediye kanununu uygulayan belediye başkanı, olayla ilgili olarak düzenlenen polis raporuna dayanarak, kişinin konutuna zorla girme ve bu kişiye dayak atma suçundan başvurularına para cezası verilmesine karar vermiştir. Bir süre sonra, aynı olayla ilgili olarak, savcılık başvuruları yaralama ve başkasının konutuna zorla girme suçuyla itham etmiştir. Yerel mahkemeler başvuruları sadece yaralama suçu kapsamında suçlu bulmuştur. Mahkeme, hem belediye başkanı tarafından verilen para cezasının hem de savcılık tarafından yapılan suçlamaların merkezinde aynı olayların (başkasının konutuna zorla girme ve bir kişiye dayak atma) bulunduğunu kaydetmiştir. Para cezasına itiraz edilmediği için bu ceza kesinleşmiştir. Yerel mahkemeler, Temyiz Mahkemesinin idari bir davada daha önce cezalandırılan kişiler aleyhine ceza davası açılabilirliğine istikrarlı bir şekilde karar verdiğini dikkate alarak, daha sonra açılan ceza yargılamalarını sonlandırmamıştır. Dolayısıyla Mahkeme, 7 No.lu Protokol'ün 4. maddesine aykırı olarak, başvuranın aynı eylem, aynı olaylar ve aynı suç nedeniyle hem idari hem de ceza yargılamalarında ayrı ayrı mahkûm edildiğini tespit etmiştir.*" <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96671>, (01.01.2021). Benzer kararlar için bkz. HUDOC, Maresti/Croatia, B. No: 55759/07, 25/09/2009, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93260>; HUDOC, Shibendra Dev/Sweden, B. No: 7362/10, 21/11/2014, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-148482>, (01.01.2021).

Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) uygulamasındaki “*aynı fiil*” kavramı ise, “*davanın maddî tasarrufları*” ile paralellik göstermektedir¹⁵⁸. Buna göre, maddî tasarruflar, zaman, mekan ve özne açısından ayrılmaz bir şekilde birbirine bağlı olan ve her zaman göz önünde bulundurulması gereken bir dizi somut koşuldur. Mahkeme, birbirine sıkı sıkıya bağlı olan fiiller dizisinin, ülkelerin hiç hukuklarındaki tanımlamalara bakılmaksızın “*aynı fiil*” kapsamında sayılacağını belirtmiştir. Üye devletlerin mahkemeleri böylesine bağlantılı bir eylemler zinciri ile karşı karşıya kalırsa, bu “*maddî tasarruflar*” ışığında verilen karar, başka bir üye devlette ikinci bir kovuşturmanın başlatılmasını engellemeye hizmet edecektir¹⁵⁹. *Idem crimen* yaklaşımının ulus ötesi bağlamda kabul edilmesi, bir üye devlette cezaî kovuşturmaya uğramış bir kişinin, işlediği fiillerin ilgili iki hukuk sisteminde farklı hukukî sınıflandırmalara sahip olması hâlinde, başka bir üye devlette tekrar kovuşturmaya uğrayabileceği anlamına gelecektir¹⁶⁰. Böyle bir çözümün, temel değerlerinden biri kişilerin serbest dolaşımı olan Avrupa Birliği için kabul edilemez olduğu açıktır.

3. Türk Öğretisinde Fiilin Aynılığı Yaklaşımı

Türk öğretisinde, *Erem*'e göre, fiil, maddî anlamda aynı olmalıdır. “*Aynı fiil*” ile “*birbirinin aynı olan iki fiil*” aynı anlama gelmemektedir. Bir fiilden dolayı hakkında beraat hükmü verilen kişinin hükmün kesinleşmesinden sonra ilk davadakiyle aynı olan ikinci bir fiil işlemesi durumunda önceki kesin hüküm ikinci fiilden dava açılmasını engellemez, bilakis kişi, bu ikinci fiilden dolayı mahkûm da olabilir. Zira, ilk fiil hakkında verilen yanlış bir hukukî kanaat ikinci fiile meşruluk sağlayamayacaktır¹⁶¹.

Yurtcan'a göre, fiilin aynılığı unsurunu belirlerken tek başına tabii ölçüt veya hukukî ölçüt esas alınmamalıdır. Fiilin aynılığının tespiti, dava konusunun ne olduğu ile yakından ilgili olup fiilin dava konusuna dâhil olduğu sonucuna varıldığı takdirde, bu fiilin yargılanmış olduğu kabul edilir ve kesin hükmün önleme

¹⁵⁸ Van Esbroeck/Belgium, Judgment of the Court (Second Chamber), C-436/04 case, point 27, 9 March 2006. Bkz. [http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62004J0436:HU:PDF,\(30.01.2022\)](http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62004J0436:HU:PDF,(30.01.2022)); Jürgen Kretzinger/Augsburg, Judgment of the Court (Second Chamber), C-288/05 case, point 29, 18/07/2007, [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62005J0288:HU:PDF,\(30.01.2022\)](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62005J0288:HU:PDF,(30.01.2022)).

¹⁵⁹ Mezei, “Double Jeopardy”, s. 11.

¹⁶⁰ Zoran Buric, “Ne Bis in Idem in European Criminal Law: Moving in Circles”, *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series*, 3, 2019, s. 511.

¹⁶¹ Erem, “Kesin Hüküm”, s. 47.

etkisi kendisini gösterir. Yazara göre, davanın konusu iddianamede maddî vakia olarak belirtilen fiillerdir. Mahkeme, hüküm verirken iddianamede belirtilmiş olan maddî vakiaların dışına çıkamamaktadır. Fiilin aynılığı iddianamede ferdileştirilmiş maddî vakiaların aynılığına göre belirlenir¹⁶².

Şahin- Göktürk'e göre, fiilin aynılığı, uyuşmazlık konusu olayın aynılığıdır. Fiilin farklı bir hukukî nitelendirme yapılarak yeniden ceza muhakemesine konu yapılması hâlinde davanın reddi kararı verilmelidir¹⁶³.

Özen'e göre, kesin hüküm olumsuz etkisinin bir unsuru olarak fiilin aynılığından iddianamede somutlaşmış olay anlaşılmalıdır ve bu olayın hukukî nitelendirmesi fiilin aynılığını etkilememelidir. Bu bağlamda, bir olay iddianamede farklı nitelendirilmişken mahkeme tarafından daha farklı nitelendirilebilir ve bu durum fiilin aynılığını etkilemez¹⁶⁴. Yazara göre, hukukî nitelendirme sonucu suçun isminin değiştirilmesi ile fiilin aynılığının değişmesi farklı anlamlara gelmektedir. Fiil aynıyken hukukî nitelendirmenin değiştirilmesi durumunda, fiilin aynılığı devam eder. Bu sebeple aynı fiil, sadece hukukî nitelendirme sonucu farklı bir suç hâline geldiği için yeniden muhakeme konusu yapılamaz. Ancak; yeni delil ya da deliller fiilin aynılığını değiştirdiği takdirde, *non bis in idem* ilkesinin etkisi söz konusu olmayacaktır.¹⁶⁵

Kurşun'a göre, fiil, davanın konusu olup yapılması istenen ikinci muhakeme ile ilk muhakemenin konusunun aynı olması durumunda kesin hüküm olumsuz etkisi doğar. Yazara göre, fiil kavramını anlamak için maddî ceza hukukuna başvurulmalı ve fiil kavramının hareket, netice ve nedensellik bağı unsurlarından birinin farklı olması durumunda fiilin aynı olmadığı kabul edilmelidir¹⁶⁶.

Kelep-Pekmez'e göre, fiilin aynı sayılabilmesi için normatif bir değerlendirme yapılmalıdır. İddianamede belirli açılardan (hareket, fail, zaman, mekan, konu, araç, mağdur) sınırlandırılmış olan olguların aynı ya da benzer hukuken korunan değerlerin ihlâli dikkate alınarak aynı fiil kavramının değerlendirilmesi gerekmektedir. Yazara göre, kesin hüküm olumsuz etkisinin unsurlarından biri olan aynı fiilin bulunduğu kabul edilebilmesi için iddianamede yer alan ta-

¹⁶² Yurtcan, 1987, s. 146.

¹⁶³ Şahin - Göktürk, 2021, s. 68.

¹⁶⁴ Özen, "Non Bis In Idem", s. 393.

¹⁶⁵ Özen, 2022, s. 1308.

¹⁶⁶ Günal Kurşun, *Ceza Muhakemesinde Hüküm*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 94-95.

rihî olayın aynı olması yeterli olmamakta, aynı zamanda, bu tarihî olay örgüsü sebebiyle korunması amaçlanan hangi hukukî değer sebebiyle kovuşturulduğu ya da bir hükme ulaşıldığı da önem taşımaktadır. Yani, iddianamede yer verilen hareket, fail, zaman, mekan, konu, araç, mağdur unsurları bağlamında sınırlandırılmış olgular bütünü fiil olarak anlaşılmalı, bu olguların ve korunan hukukî değerlerin aynı ya da benzer olması durumun da fiil aynı kabul edilmelidir¹⁶⁷.

*Cebeci'*ye göre, iddianamede somutlaştırılmış olan uyuşmazlık konusu olay, ceza muhakemesinde fiili oluşturmaktadır. Fiil maddî ve hukukî açıdan olmak üzere iki şekilde nitelendirilmelidir. Fiilin hukukî nitelendirmesi değişmesi durumunda, mahkeme, fiili değerlendirirken tüm hukukî niteleme şekillerini göz önünde bulundurduğundan, aynı olaya ilişkin olarak yeniden ceza davası açılmayacaktır. Ancak, iddianamede yer alan ve suç oluşturan olayları açıklamak için bulunan diğer olaylar hakkında ayrıca dava açılması söz konusu olabilecektir¹⁶⁸.

Kanaatimize göre, ceza muhakemesi anlamında fiil, iddianamede belirtilmiş olan tarihî olayın tümü olarak değerlendirilmelidir. Bu anlamda, ceza muhakemesi anlamında fiil, birden fazla hareketten oluşabileceği gibi tek hareketten de oluşabilir. Başka bir ifadeyle, muhakeme hukukundaki fiil, maddî ceza hukukundan daha geniş bir anlama sahiptir. Ancak maddî ceza hukuku anlamında tek fiilin ceza muhakemesi anlamında birden fazla fiil oluşturması mümkün değildir. Sanık tarafından işlendiği iddia olunan fiilin maddî ceza hukuku anlamında hukukî niteliğinin doğru belirlenmiş olmasına, suç tipinin doğru açıklanmasına gerek yoktur¹⁶⁹. Fiil; iddianamede yer, zaman, mekân, konu, süre, fiilde kullanılan araç gibi özellikleri ile somutlaştırılmış olan davranışlar bütünü olarak değerlendirilmelidir¹⁷⁰. Ceza muhakemesinin konusunu sınırlayan, iddianamede belirtilen dış dünyaya yansımış insan davranışlarından oluşan olaylar bütünü olduğuna göre, mahkeme, bu olaylar bütünü içinde kalan tüm olayları değerlendirecek, cezaî yaptırıma konu olabilecek fiilleri seçerek yargılayacaktır¹⁷¹. Fiilin aynı olması durumu değerlendirilirken de bu sınırlandırma dikkate alınmalıdır. Fiilin aynılığı, iddianamede belirtilmiş olaylar ve iddianame ile bağ-

¹⁶⁷ Kelep Pekmez, 2019, s. 95-96.

¹⁶⁸ Cebeci, 2021, s. 26.

¹⁶⁹ Akcan, "Hukuk ve Ceza Mahkemesi", s. 53.

¹⁷⁰ Aynı yönde bkz. Ataç, "Önleme Etkisi", s. 44.

¹⁷¹ Ali Rıza Çınar, "Hükmün Konusu ve Eylemi (Fiili) Değerlendirmede Mahkemenin Yetkisi", *TBB Dergisi*, 2009, S. 84, s. 40.

lantılı olarak dikkate alınmalıdır. Bir sanığın ceza muhakemesi anlamında işlemiş olduğu fiilin tespiti yapıldıktan ve bu fiil hakkında verilen hükümün kesinleşmesinden sonra, iddianamede yer alan tarihî olayın aynı olması durumunda, bu fiil hakkında yeniden yargılama yapılması mümkün olamayacaktır. Burada dikkate alınması gereken, suçun aynılığı değil, iddianamede belirtilmiş olan tarihî olayın aynılığıdır. Fiil, mahkeme tarafından farklı bir şekilde değerlendirilerek başka bir suç olarak nitelendirilebilir. Tarihi olay aynıyken suçun hukukî nitelendirmesinin farklı yapılmış olması fiilin aynılığını etkilemez. Bu fiil, başka bir suç oluşturduğu kanaatiyle ikinci bir ceza davasının konusu yapılamaz. İlk davada mahkeme olayı tüm yönleriyle incelemiş sayılacağından, daha sonra suç nev'inin veya niteliğinin değiştirilmesi yoluyla kamu davasının açılması mümkün değildir.

SONUÇ

Bir uyuşmazlığın sonsuza kadar devam etmeksizin bir noktada hükümle sonuçlanması, bu hükme karşı gidilebilecek olan kanun yollarının belirlenmesi ve bu yollara başvurulduktan sonra hükme hukukî bir gerçeklik gücünün tanınması, toplumdaki hukukî güvenlik ve hukukî barış açısından bir ihtiyaç niteliğinde olduğundan kesin hüküm kurumu ortaya çıkmıştır. Ceza muhakemesinde kesin hüküm oldukça önemli olsa da mevzuatımızda konuya ilişkin bir tanım yer almamaktadır. Yalnızca kanun yollarına ilişkin maddelerde kesinleşme ve kesin hüküm kavramlarına yer verilmiştir. Bu noktada, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 303'tekine benzer biçimde muhakeme engeli olarak kesin hüküm kurumunun düzenlenmesi gerektiği fikrindeyiz. Buna göre, bir ceza muhakemesi sonunda olağan kanun yollarından geçerek veya bu hak kullanılmadığı ya da bu hakkın kullanılmasına süresinde başvurulmadığı için olağan kanun yollarından geçmeksizin şeklî anlamda kesinleşmiş olan hükümün, sonraki muhakemelerde maddî anlamda kesin hüküm teşkil edebilmesi için; her iki muhakemede yargılanan kişinin ve fiilin aynı olması gerektiğine dair bir düzenleme yapılması uygun olacaktır. Böyle bir düzenleme yapıldığı takdirde, şeklî anlamda kesin hüküm ile maddî anlamda kesin hüküm arasındaki fark anlaşılacak, çalışmanın konusu olan maddî anlamda kesin hükümün olumsuz etkisinin unsurları net bir biçimde kanun hükmüyle belirlenmiş olacaktır.

Kesin hüküm, mahkemeler tarafından verilen hükümlerin belli şartların gerçekleşmesi durumunda sahip olduğu kanunî gerçeklik vasfıdır. Hükümün gerçekten doğru olup olmadığı önemli değildir, ancak uyuşmazlığın bir noktada sona erdirilmesi, adil ve amaca uygun bir neticeye varılmasından daha önemli

olduğundan bu hüküm nihaî ve bağlayıcı olarak kabul edilmektedir. Yani, kesin hüküm, kararın doğru ya da yanlışlığını göstermemekte, yalnızca doğruluğu kural olarak tartışılmayan kararı ifade etmektedir. Mahkeme kararlarına kanunî gerçeklik vasfının tanınmasının nedeni, hâkimlerin yanlış karar vermeyecekleri düşüncesi değil, hukukî istikrar ve düzenin sağlanması, uyuşmazlıkların çözümlenerek bozulan düzenin onarılması, toplumun ve medeniyetin istikrarı düşüncesidir.

Kesin hüküm, hem Alman öğretisinde hem de Türk öğretisinde şeklî anlamda kesin hüküm ve maddî anlamda kesin hüküm olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmektedir. Şeklî anlamda kesin hüküm ile, bir hükmün başka soruşturmaları engelleme ve infaz edilebilirlik niteliği kazanması ifade edilirken, maddî anlamda kesin hüküm ile yargılanan bir konunun tekrar başka bir yargılamanın konusu yapılamayacağı, verilen hükmün önleme etkisi ve bağlayıcılık etkisi ifade edilmektedir. Verilen bir hükme karşı başvurulabilecek bir olağan kanun yolunun kalmaması ve hukukî varlık kazanmasıyla hüküm, şeklî anlamda kesinleşmektedir. Bu bağlamda, muhakemenin sona erdirilmesi ve artık karara itiraz edilemeyecek hâle gelmesi şeklî anlamda kesin hükmü oluşturur. Şeklî anlamda kesin hüküm ile hüküm kesinlik ve değişmezlik niteliği kazandığı için bu hüküm hakkında artık kanun yoluna başvuru da imkânsız hâle gelmektedir. Hüküm şeklî anlamda kesinleştikten sonra olağanüstü kanun yolları dışında herhangi bir yolla geri alınamamakta, değiştirilememekte veya ortadan kaldırılamamaktadır.

Maddî anlamda kesin hüküm ise, hükmün bir niteliğini değil, şeklî anlamda kesinleşmiş hükmün diğer yargılamalara olan etkisini ifade etmektedir. Bir hükmün maddî anlamda kesinleşebilmesi için öncelikle şeklî anlamda kesinleşmesi gerekmektedir. Şeklî anlamda kesinleşmiş bir hükmün aynı fail veya fiile dayanan maddî vakıa anlamında başka bir uyuşmazlığın konusu yapılamaması ve hükmün taraflar ve diğer mahkemeler anlamında bağlayıcı olması maddî anlamda kesin hükmün iki farklı etkisidir. Bu etkiler, kesin hükmün olumsuz etkisi olan önleme etkisi ve kesin hükmün olumlu etkisi olan bağlayıcılık etkisi olarak adlandırılabilir.

Maddî anlamda kesin hükmün olumsuz etkisi, başka bir ifadeyle kesin hükmün önleme etkisi, *non bis in idem* ilkesiyle açıklanır. *Non bis in idem* ilkesi, bir kişinin aynı fiilden dolayı tekrar yargılanamayacağını ve cezalandırılmayacağını ifade eden bir ilkedir. *Non bis in idem* ilkesi, Anayasada açıkça zikredilmemiş olsa da; etkileri mevzuatımızın çoğu maddesinde görülmektedir. İlkenin

Anayasada düzenlenmemiş olması, elbette ki Türk hukukunda bu ilkenin uygulama alanı bulmadığı ya da kabul edilmediği anlamına gelmemektedir. Yine, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde *non bis in idem* ilkesine ilişkin hükümler bulunmaktadır. *Non bis in idem* ilkesi, temel bir insan hakkı niteliğinde kabul edildiğinden, bu ilkeye yer veren söz konusu sözleşmeler temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşme konumunda olup sözleşmeler ile kanunların aynı konuda farklı düzenlemeler içermesi durumunda uluslararası sözleşme hükümleri esas alınacaktır. İlkenin Anayasada yer alan; hukuk devleti ilkesi, insan onuru, adil yargılanma hakkı, kişi özgürlüğü gibi ilke ve hakların doğurduğu bir etki olacağı ve zaten uyulması gereken evrensel bir ilke niteliğinde olduğu ve Anayasada buna dair bir maddenin gereksiz olacağı düşünülebilir. Ancak, ilkenin farklı yorumlanmasının önüne geçmek, sınırlarını tespit etmek ve aynı zamanda bu ilkeye anayasal bir güvence kazandırmak amacıyla, çoğu ülkenin Anayasalarına benzer biçimde, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına *non bis in idem* ilkesini açıklayan bir madde eklenmesi gerektiği kanaatindeyiz. Buna göre, hakların korunması ile ilgili düzenlemeler arasında, hiç kimsenin aynı fiilden dolayı, farklı bir hukukî nitelendirme yapılsa bile, yeniden yargılanamayacağı ve cezalandırılmayacağına ilişkin bir düzenleme eklenmesi bunu sağlamak adına uygun olacaktır.

İlke, mahkemeler tarafından re'sen uyulması gereken bir muhakeme şartı teşkil oluşturmaktadır. Mahkeme, verilmiş bir hüküm olup olmadığını araştırmak veya bu yöndeki iddia ve savunmaların yanı sıra, davanın ve muhakemenin konusunu dikkate alarak "*aynı kişi*" ve "*aynı fiil*" unsurlarının var olup olmadığını tespit etmek durumundadır. Bu unsurlardan birinin eksik olması hâlinde maddî anlamda kesin hüküm önleme etkisi meydana gelemeyecektir.

Maddî anlamda kesin hüküm olumsuz etkisinin unsurlarından biri olan kişinin aynı olması; soruşturma aşamasında şüpheli, kovuşturma aşamasında sanık ve hakkında hüküm verilen kişi hakkında hüküm türü fark etmeksizin yeniden yargılama yapılamayacağını ifade etmektedir. Kesin hüküm olumsuz etkisinden yalnızca kendi fiili sebebiyle yargılanan ve hakkında kesin hüküm olan kişi faydalanacaktır; aynı fiilden dolayı başkalarının yargılanabilmesinin önünde herhangi bir engel yoktur. Kişinin aynılığı; Cumhuriyet savcısı tarafından düzenlenen iddianamede belirtilen kişi olarak değerlendirilmeli, iddianamede kimlik bilgileri ve fizikî özellikleriyle birlikte somutlaştırılan kişi, hükme esas alınan kişi olarak kabul edilmelidir. Hakkında iddianame düzenlenen kişinin isminin yanlış yazılması, iddianamenin iadesi sebebi olup iddianamenin bu yanlışlık fark edilmeden düzenlenmesi, kabul edilmesi ve kişi hakkında hüküm

verilmesi durumunda verilen hükmün asıl sanık olması gereken kişi hakkında verildiği kabul edilmelidir. İddianamede cezalandırılması talep edilen asıl sanık yerine kovuşturma aşamasında başka bir kişinin bulunması durumunda ise; verilen hükmün mahkemede sanık sıfatıyla yer alan kişi hakkında verilmiş olacağı; ancak verilen hükmün daha sonra yargılamanın yenilenmesi yoluyla ortadan kaldırılabileceği kabul edilmelidir. Suçun iştirak hâlinde işlenmesi durumunda aynı kişi unsuru açısından kesin hükmün olumsuz etkisine bir istisna tanınıp tanınmayacağı hususu ise hükmün verilme gerekçesine bakılarak değerlendirilmelidir.

Maddî anlamda kesin hükmün olumsuz etkisinin unsurlarından diğeri ise fiilin aynı olmasıdır. Fiil kavramı, maddî ceza hukukunda da ceza muhakemesi hukukunda da belirli bir anlam ifade etmekte ise de, çalışma konumuz bağlamında ceza muhakemesi hukukundaki anlamının değerlendirilmesi ve sınırlandırılması gerekmektedir. Fiil kavramının sınırlarının belirlenmesi fiilin aynılığının tespiti için de önem arz etmektedir. Ceza muhakemesinde fiil, birden çok işleve sahiptir. İddianamenin düzenlenmesinden hükmün kesinleşmesine kadar, hatta hüküm kesinleştikten sonra da göz önünde bulundurulması gereken bir kavram olduğundan; yalnızca mahkemenin bağlı olduğu hukukî sınırın belirlenmesinde değil, aynı zamanda hukukî araştırma ve hükmün kapsamının tespitinde ve kesin hükmün olumsuz etkisini sınırlarını çizmede oldukça önemli bir işlev görmektedir.

Ceza muhakemesi anlamında fiil, Alman ve Türk hukuku öğretisinde farklı görüşler olsa da, kanaatimizce iddianamede belirtilmiş olan tarihî olayın tümü olarak kabul edilmelidir. Fiilin maddî ceza hukuku anlamında hukukî niteliğinin doğru belirlenmiş olmasına, suç tipinin doğru açıklanmasına gerek yoktur. Yargılanan fiil, mahkeme tarafından farklı bir şekilde değerlendirilerek başka bir suç olarak nitelendirilebilir. Bu durum fiilin aynılığı kavramını etkilemeyecektir. Ancak yargılanan bu fiil, başka bir suç oluşturduğu kanaatiyle başka bir ceza davasının konusu yapılamayacaktır. Fiil; iddianamede yer, zaman, mekân, konu, süre, fiilde kullanılan araç gibi özellikleri ile somutlaştırılmış olan davranışların tümü olarak kabul edilmelidir.

Fiilin aynılığını belirlemek oldukça önemli olmasına karşın konu hakkında kanunda bir düzenleme yer almamaktadır. Bu nedenle öğretilerdeki görüşlerden faydalanılarak çeşitli ölçütler belirlenmeye çalışılmaktadır. Öğretilerde de görüş birliği bulunmamaktadır. Bu zorluğun uygulamada da yaşanacağı açıktır. Bu bağlamda fiilin aynılığı değerlendirilirken bazı ölçütlerin önceden belirlenmesi

önemli olacaktır. Buna göre, kesin hükümle biten ilk davanın konusu olan fiil ile sonradan açılan davanın konusunu oluşturan fiilin aynı olması hâlinde ikinci bir dava açılmayacaktır. İlk davada olay tamamen incelenmiş kabul edileceğinden, daha sonra suç nev'inin ya da niteliğinin değiştirilmesi suretiyle kamu davasının açılması mümkün değildir. Fiilin aynılığı, iddianamede belirtilmiş olaylar ve iddianame ile bağlantılı olarak değerlendirilmelidir. Hüküm, yalnızca iddianamede belirtilen fiil ve fail hakkında verildiğinden, mahkemenin maddî gerçeğe ulaşma görevi sadece iddianame unsurları gösterilmiş fiil bakımından söz konusudur. Mahkeme, iddianamede yer alan tarihî olayın bütününe yargılamalı, olay içinde yer alan ve ceza hukukunda yaptırım gerektiren tüm olayları değerlendirme kapsamına almalıdır. Daha sonra yapılan bir muhakemede, iddianamede yer alan bu olaylar bütünü, farklı bir suç nitelendirmesi adı altında olsa bile aynı fiil kabul edilmeli, aynı kişi hakkında aynı fiilden dolayı yeniden yargılama yapılamamalıdır.

KAYNAKÇA

- ABEL, Gerhard, "Rechtskraft und Feststellungswirkung des Strafurteils- Eine Untersuchung zur Frage der Bindung des Strafrichters an voll- und teilrechtskräftige Strafurteile", *Juristischen Fakultät der Friedrich-Alexander-Universität*, (Inaugural-Dissertation), Nürnberg 1961.
- ACHENBACH, Hans, "Strafprozessuale Ergänzungsklage und materielle Rechtskraft", *ZStW*, 1975, V. 87, Nr. 1, ss. 74-102.
- AKCAN, Recep, "Hukuk ve Ceza Mahkemesi Kararlarının Birbirine Etkisi", *Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1988.
- AKKAN, Mine, "Medeni Usul Hukukunda Tarafların Farklı Olması Durumunda Kesin Hükümün Delil Niteliği", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2010, C. 11, S. 2009, ss. 3-61.
- AKKAŞ, Ahmet Hulusi, *Ceza Muhakemesi Bağlamında Yargı Mercileri Kararlarının Birbirleri Üzerindeki Etkisi*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016.
- ALANGOYA, Yavuz - YILDIRIM, Mehmet Kamil - YILDIRIM, Nevhis Deren, *Medenî Usûl Hukuku Esasları*, 7. bs., Beta Basım Yayın, İstanbul, 2009.
- ARSLAN, Ramazan, "Kesin Hüküm İhtiyacı ve Yanılma Gerçeği", *Ankara Barosu Dergisi*, 1998, S. 5-6, ss. 722-737.
- ATAÇ, Asiye Selcen, "Türk Ceza Hukukunda Kesin Hükümün Önleme Etkisi", *Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2010.
- BELGESAY, Mustafa Reşit, *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi Cilt II*, İÜHF Yayınları, No: 97104, Güven Basımevi, İstanbul, 1939.
- BELGİN GÜNEŞ, Derya, "Ceza Mahkemesi Kararlarının Hukuk Mahkemesi Bakımından Etkileri", *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2018.
- BELING, Ernst, *Deutsches Reichsstrafprozessrecht*, De Gruyter Verlag, Berlin und Leipzig, 1928.
- BİRTEK, Fatih, "Ceza Muhakemesinde Kısmî Kesinleşme", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Aralık 2020, C. 26, S. 2, ss. 571-607.
- BUDAK, Ali Cem, "Kara Avrupası ve Anglo-Amerikan Medeni Usul Hukuklarında Kesin Hüküm: Türkiye ve İngiltere Örnekleri", *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1991.
- BURIC, Zoran, "Ne Bis in Idem in European Criminal Law: Moving in Circles", *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series*, 3, 2019, ss. 507-520.
- BÜCHNER, Hermann, "Der Begriff der strafprozessualen Tat", *Fachbereichs Rechtswissenschaft der Bayerischen Julius-Maximilian-Universität Würzburg*, (Zur Erlangung der Doktorwürde) Würzburg 1976.

- CEBECİ, Şeyma, **Türk Ceza Hukuku Bağlamında Ne Bis In Idem İlkesi**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021.
- CENTEL, Nur - ZAFER, Hamide, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 21. bs., Beta Basım Yayın, İstanbul, 2022.
- COFFIN, Kenneth G., "Double Take: Evaluating Double Jeopardy Reform", **Notre Dame Law Review**, 2010, V. 85, Is. 2, ss. 771-808.
- CONWAY, Gerard, "Ne Bis In Idem In International Law", **International Criminal Law Review**, 2003, V. 3, ss. 217-244.
- ÇINAR, Ali Rıza, "Hükümün Konusu ve Eylemi (Fili) Değerlendirmede Mahkemenin Yetkisi", **TBB Dergisi**, 2009, S. 84, ss. 31-62.
- DEBLER, Max, "Gegenstand und Wirkungen der Rechtskraft im Strafprozess", **Hohen Rechts und Wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät der Württ. Eberhard Karls Universität zu Tübingen**, (Dissertation zur Erlangung der Juristischen Doktorwürde), Tübingen 1933.
- DE LA CUESTA, Jose Luis, "Concurrent National and International Criminal Jurisdiction and the Principle 'Ne Bis In Idem' General Report", **Revue Internationale de droit pénal**, 2002, V. 73, No: 3/4, ss. 707-736.
- DETMER, Huber, "Der Begriff der Tat im strafprozessualen Sinn-Grenzen der Tatidentität", **Rechts- Und Staatswissenschaftliche Fakultät der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn**, (Inaugural-Dissertation), Bonn 1989.
- DOMANIÇ, Hayri, **Hukukta Kazıyye-i Muhkeme ve Nisbi Kuvveti**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1964.
- DURŞUN, Selman, **Disiplinler Arası Bir Yaklaşımla Ceza Hukukunda Hareket Kavramı ve Terimi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.
- EICKER, Andreas, **Die Prinzipien Der Materiellen Wahrheit Und Der Freien Beweiswürdigung im Strafprozess**, Centaurus Verlag, Herbolzheim, 2001.
- ERDOĞAN, Ersin, **Hakem Kararlarının Kesin Hüküm Etkisi**, 2. bs., Yetkin Yayınları, Ankara, 2020.
- EREM, Faruk, "Ceza Usulünde Kesin Hüküm", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1963, C. 20, S. 1-4, ss. 37-52.
- ERSOY, Uğur, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Hukuki Çare ve Kanun Yolu Kavramları Bağlamında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın İtiraz Yetkisi", **Ceza Hukuku Dergisi**, Aralık 2015, S. 29, ss. 67-124.
- ERSOY, Uğur, **Aleyhe Değiştirme (Reformatio in Peius) Yasağı**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2018.
- GÖKCEN, Ahmet vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 7. bs., Adalet Yayınevi, Ankara, 2023.
- GÖKTÜRK, Neslihan, **Fikrî İctima (Suçların İctimai)**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013.

- GRECO, Luis, ***Strafprozesstheorie und materielle Rechtskraft***, Duncker&Humblot, Berlin, 2015.
- GRÜNWALD, Gerald, "Die Materielle Rechtskraft Im Strafverfahren Der Bundesrepublik Deutschland", ***Deutsche Landesreferate zum IX. Internationalen Kongreß für Rechtsvergleichung in Teheran 1974***, herausgegeben von Hans-Heinrich Jeschek und International Congress on Comparative Law, Teheran 1974, Berlin, Boston: De Gruyter, 2018, ss. 94-130.
- GÜRDOĞAN, Burhan, ***Medeni Usul Hukukunda Kesin Hüküm İtirazı***, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1960.
- HANNICH, Rolf, ***Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz mit Einführungsgesetz***, 7. Auflage, Verlag C. H. Beck, München, 2013.
- HENKEL, Heinrich, ***Strafverfahrensrecht***, 2. Auflage, Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 1968.
- İYİLİKLİ, Ahmet Cahit, ***Hukuk Yargılamasında Kesin Hüküm***, 2. bs., Yetkin Yayınları, Ankara, 2020.
- JONES, John Walter, ***The Law and Legal Theory of the Greeks: an introduction***, Clarendon Press, Oxford, 1956.
- KARAKURT, Ahu, ***Ceza Muhakemesi Hukukunda Muhakemenin Yenilenmesi***, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009.
- KARIA, Lata, "Doctrine of Res-Judicata", ***Saurashtra University***, (PhD Thesis), Rajkot 2007.
- KELEP PEKMEZ, Tuba, ***Ceza Muhakemesinde Fiil***, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- KINDHÄUSER, Urs, ***Strafprozessrecht***, 3. Auflage, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2013.
- KLEINFELLER, Georg, "Der Gegenstand der Rechtskraft", ***Festschrift für Adolf Wach***, Leipzig, 1913.
- KNAUER, Christoph - KUDLICH, Hans - SCHNEIDER, Hartmut, ***Münchener Kommentar zur StPO (MüKoStPO/Nestler StPO)***, Verlag C.H Beck München, 2019.
- KOCA, Mahmut - ÜZÜLMEZ, İlhan, ***Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler***, 15. bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.
- KOPKOW, Heinz, "Rechtskraft und Rechtskraftfähigkeit mit besonderer Berücksichtigung der in der Hauptverhandlung verkündeten Beschlüsse", ***Hohen Rechts und Wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät der Albertus Universität zu Königsberg i. Pr.***, (Dissertation zur Erlangung der Juristischen Doktorwürde), Königsberg 1928.
- KURŞUN, Günal, ***Ceza Muhakemesinde Hüküm***, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016.
- KÜÇÜKKASAP ÖZKAN, Burçin, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi", ***Çankaya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü***, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2019.

- LOPEZ, Dax Eric, "Not Twice for the Same: How the Dual Sovereignty Doctrine is used to Circumvent Non Bis In Idem", *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 2000, V. 33, [https://www.thefreelibrary.com/Not Twice for the Same: How the Dual Sovereignty Doctrine is Used to...-a069662388](https://www.thefreelibrary.com/Not+Twice+for+the+Same:+How+the+Dual+Sovereignty+Doctrine+is+Used+to...-a069662388), (13.09.2021).
- LÖWE, Ewald - ROSENBERG, Werner, *Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz: StPO*, Bd. I, 22. Auflage, De Gruyter Verlag, 1971.
- MEZEI, Péter, "Double Jeopardy in a Global Context: A Comparative Analysis of the Right not to be Tried or Punished Twice for the Same Criminal Offense", *Studies in the Fields of Comparative Law and Comparative Constitutional Law*, Szeged, 2012, ss. 1-18.
- NEUHAUS, Ralf, "Der strafverfahrensrechtliche Tatbegriff- 'ne bis in idem'", *Rechtswissenschaftliche Fakultät der Ruhr Universität Bochum*, (Inaugural-Dissertation), Bochum 1985.
- OEHLE, Dietrich, "Die Identität der Tat", *Festschrift für Ernst Heinrich Rosenfeld*, Berlin, 1949.
- OSTENDORF, Heribert, *Strafprozessrecht*, 2. Auflage, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2015.
- ÖZBEK, Veli Özer - DOĞAN, Koray - BACAŞIZ, Pınar, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 15. bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.
- ÖZBEK, Veli Özer - DOĞAN, Koray - BACAŞIZ, Pınar, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 13. bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.
- ÖZEN, Mustafa, "Non Bis In Idem (Aynı Fiilden Dolayı İki Kez Yargılama Olmaz) İlkesi", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2010, C. 14, S. 1, ss. 389-417.
- ÖZEN, Mustafa, *Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku*, 5. bs., Adalet Yayınevi, Ankara, 2022.
- ÖZGENÇ, Hanne, "Vergi Hukukunda Non Bis In Idem İlkesinin Uygulanması", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2021.
- ÖZGENÇ, İzzet, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 18. bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.
- ÖZKAYA FERENDEÇİ, Hamide Özden, *Kesin Hükümün Objektif Sınırları*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- ÖZTÜRK, Bahri vd., *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, 15. bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.
- PETERS, Karl, *Strafprozess: Ein Lehrbuch*, 2. Auflage, Verlag C. F. Müller, Karlsruhe, 1967.
- RADTKE, Henning, *Zur Systematik des Strafklageverbrauchs verfahrenserledigender Entscheidungen im Strafprozess*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien, 1994.

- ROXIN, Claus - SCHÜNEMANN, Bernd, **Strafverfahrensrecht**, 28. neu bearbeitete Auflage, Verlag C. H. Beck, München, 2014.
- RUDSTEIN, David, **Double Jeopardy: A Reference Guide to the United States Constitution**, Praeger Publishers, 2004.
- SADIKHZADA, Abdulfaz, "Kesin Hükmün Olumlu Etkisi", **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2020.
- SCHAFFSTEIN, Silja, "The Doctrine of Res Judicata Before International Arbitral Tribunals", **Queen Mary and Westfield College, University of London and at the Faculty of Law of the University of Geneva**, (PhD Thesis), Geneva 2012.
- SCHLEHOFER, Horst, "Der Verbrauch der Strafklage für die abgeurteilte Tat", **GA**, 1997, Düsseldorf, ss. 101-118.
- SCHMIDT, Eberhard, **Lehrkommentar zur Strafprozessordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz**, Teil I, 2. Auflage, Vandenhoeck & Ruprecht Verlag, Göttingen, 1964.
- SCHMITT, Bertram, Köhler, Marcus, Meyer-Goßner, Lutz, **Strafprozessordnung: Gerichtsverfassungsgesetz, Nebengesetze und ergänzende Bestimmungen**, 64. Auflage, Verlag C. H Beck, München, 2021.
- SELÇUK, Sami, "Medeni Usul Hukukunda Kesin Hüküm Şartları- Kesin Hüküm İtirazı", **Adalet Dergisi**, 1973, S. 11, Y. 64, ss. 937-956.
- SIGLER, Jay, "A History of Double Jeopardy", **The American Journal of Legal History**, October 1963, V. 7, No. 4, ss. 283-309.
- SOYASLAN, Doğan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 7. bs., Yetkin Yayınları, Ankara, 2018.
- SOYUBELLİ, Fethullah, "Ceza Mahkemesi ve Hukuk Mahkemesi Kararlarının Birbirine Etkisi", **Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzincan 2011.
- SPECHT, Britta, **Die zwischenstaatliche Geltung des Grundsatzes ne bis in idem**, Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, Barcelona, Hong Kong, London, Mailand, Paris, Singapur, Tokio, 1999.
- SPIECKER, Indra, "Die Anerkennung von Rechtskraftwirkungen ausländischer Urteile- eine Untersuchung zur Fortgeltung de ne bis in idem-", **Rechts- und Staatswissenschaftliche Fakultät der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn**, (Inaugural Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der Rechte), Bonn 2000.
- SPINELLIS, Dionysios D., "Die Materielle Rechtskraft des Strafurteils Unter Besonderer Berücksichtigung des Grundsatzes Ne Bis In Idem", **Hohen Juristischen Fakultät der Ludwig-Maximilians-Universität zu München**, (Inaugural-Dissertation), München 1962.
- STUCKENBERG, Carl-Friedrich, "Double Jeopardy and Ne Bis in Idem in Common Law and Civil Law Jurisdictions", **The Oxford Handbook of Criminal Process**, April 2019, ss. 1-24.
- ŞAHBAZ, İbrahim, **Aynı Fiilden Bir Kez Yargılanma**, Yetkin Yayıncılık, Ankara, 2020.

- ŞAHİN, Cumhur - GÖKTÜRK, Neslihan, **Ceza Muhakemesi Hukuku-I**, 12. bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.
- TALAS, Serdar, Ceza Yargılaması Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi, **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2004.
- TANRIVER, Süha, **Medeni Usul Hukukunda Derdestlik İtirazı**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2007.
- THOMAS, Herbert, **Das Recht auf Einmaligkeit der Strafverfolgung**, Nomos Verlag, Baden-Baden, 2002.
- TREPPER, Thomas, **Zur Rechtskraft strafprozessualer Beschlüsse**, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 1996.
- TULAY, M. Emre, "Suç Ortaklarının Cezai Sorumluluğu Üzerinde Kamu Görevlisi Sifatının Hukuki Etkisi", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 7, S. 4, 2021, ss. 1223-1259.
- TURHAN, Faruk, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2006.
- TÜRKOĞLU, Kamile, "İdari Yargılama Usulünde Kesin Hüküm", **Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010.
- ÜNVER, Yener - HAKERİ, Hakan, **Ceza Muhakemesi Hukuku (3 Cilt)**, 15. bs., Adalet Yayınevi, Ankara, 2019.
- VAN BOCKEL, Willem Bastiaan, "The ne bis in idem principle in EU law- A conceptual and jurisprudential analysis", **Leiden University**, (Unpublished Doctoral Thesis), Leiden 2009.
- VAN DER WILT, H., "The European Arrest Warrant and the Principle Ne Bis In Idem", in: R. Blekxtoon & W. van Ballegooij (eds.), **Handbook on the European Arrest Warrant**, The Hague: T.M.C. Asser Press 2005, ss. 99-117.
- VOGLER, Theo, **Die Rechtskraft des Strafbefehls**, Verlag C. F. Müller, Karlsruhe, 1959.
- VON PLANCK, Johann Julius Wilhelm, **Systematische Darstellung des deutschen Strafverfahrens auf Grundlage der neueren Strafprozeßordnung seit 1848**, Dieterich Verlag, Göttingen, 1857.
- WOLTER, Erwin, Der Umfang der Rechtskraft im Strafprozess, **Rechts- und Staatswissenschaftlichen Fakultät der Universität zu Göttingen**, (Inaugural-Dissertation zur Erlangung der juristischen Doktorwürde), Göttingen 1938.
- YENİSEY, Feridun - NUHOĞLU, Ayşe, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 10. bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.
- YURTCAN, Erdener, **Ceza Yargılamasında Kesin Hüküm**, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul, 1987.
- YURTCAN, Erdener, **Ceza Yargılaması Hukuku**, 16. bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019.

Elektronik Kaynaklar

ABD Anayasası Türkçe metni, <https://tr.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/91/abd-anayasasi.pdf>.

Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Avrupa_Birligi_Temel_Haklar_Sarti%E2%80%8B.pdf.

Bundesgerichtshof, BGH, <https://juris.bundesgerichtshof.de/>

EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A42000A0922%2802%29>,

Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nun İngilizce Metni, https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/document/fra/2006/code_of_criminal_procedure_en_html/France_Code_of_criminal_procedure_EN.pdf.

Fransız Ulusal Meclisi İngilizce web sayfası, <https://www2.assemblee-nationale.fr/langues/welcome-to-the-english-website-of-the-french-national-assembly>.

Gesetze im Internet, <https://www.gesetze-im-internet.de/gg>.

HUDOC, <https://hudoc.echr.coe.int/>.

İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, <https://www.inhak.adalet.gov.tr>.

İnsan Hakları Derneği, <https://www.ihd.org.tr/sasve-medenhaklar-uluslararasi-slees/>.

İnsan Hakları Hukuku Bilgi Bankası, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/57-avrupa-insan-haklar-sozlesmesine-ek-7-numaral-protokol/>.

Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, <http://www.kazanci.com>.

Legalbank, <http://www.legalbank.net>.

Legislation Online, <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/22/Italy/show>.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, <https://www.tbmm.gov.tr>.